

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO

Poznań, dnia 13 listopada 2025 r.

Poz. 8067

Podpisany przez:

Karina Ewa Wiśniewska

Data: 13.11.2025 13:22:35

UCHWAŁA NR XVI/102/2025 RADY GMINY WŁADYSŁAWÓW

z dnia 30 października 2025 r.

w sprawie przyjęcia Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Władysławów na lata 2025-2028

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2025 r. poz. 1153) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r., poz. 1292 z późn. zm.), Rada Gminy Władysławów uchwala, co następuje:

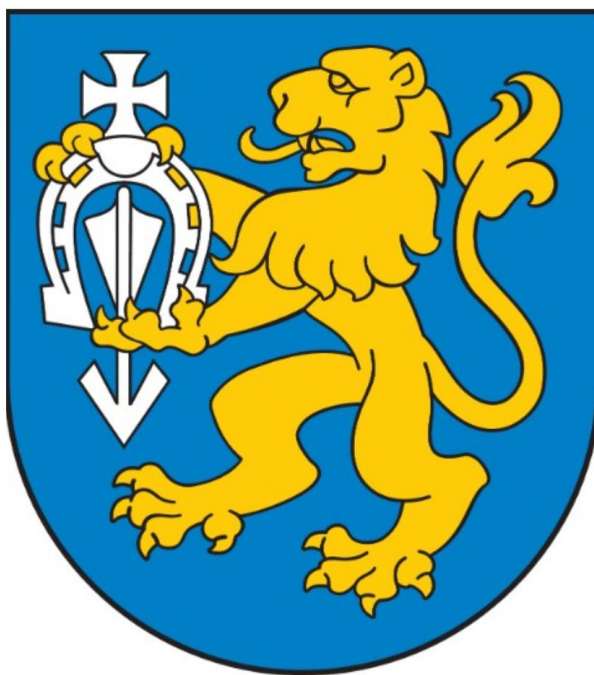
§ 1. Przyjmuje się Program Opieki nad Zabytkami Gminy Władysławów na lata 2025-2028, który stanowi załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego.

Przewodniczący
Rady Gminy Władysławów
(-) Krystyna Michalak

Załącznik do
Uchwały nr XVI/102/2025
Rady Gminy Władysławów
z dnia 30 października 2025r.

**PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY WŁADYSŁAWÓW
NA LATA 2025 - 2028**

WŁADYSŁAWÓW 2024/2025

SPIS TREŚCI	str.
Wstęp.....	4
1. Położenie i krótka charakterystyka gminy.....	5
2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	10
3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	10
4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	12
5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.....	20
5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	20
5.1.1. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2030.....	20
5.1.2. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.).....	22
5.1.3. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	23
5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa.....	25
5.2.1 Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku.....	25
5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego	26
5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego.....	29
5.2.4. Audyt krajobrazowy województwa wielkopolskiego.....	30
6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....	31
6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków.....	31
6.2. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.....	33
6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków.....	35
6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe).....	36
6.5. Zabytki archeologiczne.....	37
6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.....	38
6.5.2. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej.....	38
6.5.3. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i krótką analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne.....	38

6.5.4. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych.....	44
7. Dziedzictwo niematerialne.....	46
8. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.....	49
8.1. Uwarunkowania wynikające ze <i>Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy</i>	49
8.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy.....	52
8.3. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.....	60
8.4. Uwarunkowania wynikające z ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.....	61
9. Charakterystyka i ocena stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków.....	61
10. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie.....	68
11. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	70
11.1. Gminna ewidencja zabytków.....	70
11.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków.....	71
11.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.....	72
11.4. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.....	73
11.5. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.....	73
12. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	78
13. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	79
14. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	80

Wstęp

Dziedzictwo kulturowe to ważny czynnik życia i działalności każdego człowieka. Stanowi ono dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń, jak również dorobek naszych czasów. Zawiera w sobie wszystkie skutki środowiskowe wynikające z interakcji pomiędzy ludźmi a otoczeniem na przestrzeni dziejów. Dziedzictwo kulturowe jest narodowym dobrem i stanowi winno istotny fragment działalności społeczeństwa obywatelskiego. Jako dzieło człowieka ma charakter uniwersalny lub lokalny. W jednym i drugim przypadku jest predysponowane do odegrania zasadniczej roli w polityce regionalnej państwa oraz działalności samorządowych regionów i subregionów. Muszą one uznać potrzebę ochrony historycznych wartości regionów oraz pielęgnowanie tradycji lokalnych za podstawowy warunek tożsamości społecznej. Dziedzictwo bowiem tworzy i rozwija poczucie narodowej tożsamości i bezpośredniego związku człowieka z krajem, regionem, miejscowością.

Dziedzictwo kulturowe jest podstawowym warunkiem trwania społeczności lokalnych, a zarazem stanowi atrakcyjny produkt rynkowy i czynnik rozwoju gospodarczego. Zmieniająca się rzeczywistość społeczna i ekonomiczna oraz wolny rynek gospodarczy stwarzają poważne niebezpieczeństwo dla wszystkich składników dziedzictwa kulturowego. Zatem konieczne jest znalezienie kompromisu pomiędzy kanonami ochrony, a wymogami życia i prawami ekonomii, mając na uwadze, że mieszkańcy gminy są spadkobiercami i depozytariuszami ukształtowanego w długim procesie historycznym dorobku kulturowego poprzednich pokoleń. Należy więc pamiętać, że dziedzictwo kulturowe podlega ochronie i powinno być obejmowane jak najszerszymi formami zabezpieczeń, gdyż właśnie w oparciu o elementy własnego dziedzictwa jednostka identyfikuje się z daną społecznością, jej wartościami i celami, może aktywnie się w niej rozwijać. Wobec tego niezwykle ważne jest rozumienie dziedzictwa i traktowanie dziedzictwa jako wartości nadrzędnej, ponadczasowej, niezależnej od tego, kto był jej twórcą, właścicielem czy opiekunem.

Ochronę zabytków definiuje się jako ogół działań mających na celu zapewnienie zabytkom: trwania *dum mundus durat* (jak długo będzie istniał świat); uczestnictwa w kształtowaniu świadomości indywidualnej i społecznej; wypełniania roli składnika współkształtującego środowisko człowieka. Zabytki są bowiem nie tylko śladem przeszłości, ale także cennym składnikiem kultury współczesnej, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego człowiekowi

środowiska jego życia, a ich zachowanie, ochrona i konserwacja jest działaniem w ważnym interesie publicznym ze względu na znaczenie zabytków w procesie edukacji, humanizacji społeczeństwa, jego kulturowej identyfikacji, wreszcie także znaczenie dla sfery ekonomii i gospodarki.

Ochrona dziedzictwa kulturowego gminy Władysławów związana jest z jego interpretacją oraz efektywnym zarządzaniem jego zasobami zgodnie z ideą zrównoważonego rozwoju. Dziedzictwo bowiem, jako wspólne dobro i czynnik prorozwojowy, ma służyć współczesnym i przyszłym pokoleniom. Konstytucyjny obowiązek ochrony dziedzictwa kulturowego spoczywa na administracji państwa, na samorządzie terytorialnym, na właścicielach lub użytkownikach zasobów oraz na wszystkich uczestnikach procesów społecznych, edukacyjnych, artystycznych, naukowych czy gospodarczych. Dziedzictwo kulturowe gminy jest jej wartością, która zauważona i odpowiednio wyeksponowana w strategiach i planach, może zostać wykorzystana w procesach rozwoju regionalnego.

Program opieki nad zabytkami gminy Władysławów na lata 2025-2028 jest programem dotyczącym realizacji zadań publicznych w zakresie ochrony i kształtowania dziedzictwa kulturowego gminy, określa jego zasoby i podstawowe kierunki działań dla zachowania i poprawy jego stanu zachowania oraz wskazuje prawne uwarunkowania jego ochrony, służąc także szeroko pojętej współpracy między poszczególnymi podmiotami odpowiedzialnymi za obiekty zabytkowe.

Niniejszy dokument jest aktualizacją *Programu opieki nad zabytkami gminy Władysławów na lata 2020-2023* przyjętego Uchwałą Nr 1149/20 Rady Gminy Władysławów z dnia 30 listopada 2020 r.

1. Położenie i krótka charakterystyka gminy

Gmina Władysławów, do 1870 gmina Russocice, położona jest w północno-wschodniej części województwa wielkopolskiego, na Wysoczyźnie Tureckiej, w odległości ok. 120 km od Poznania. Posiada status gminy wiejskiej i jest jedną z dziewięciu gmin tworzących powiat turecki, zajmując 9,8% jego powierzchni, w północnej części graniczącej z powiatami konińskim i kolskim, w odległości ok. 13 km od Turku, stolicy powiatu. Siedzibą władz samorządowych i zarazem lokalnym centrum gospodarczo – handlowym gminy jest największy ośrodek osadniczy, miejscowość Władysławów, która w swej przeszłości posiadała również status miasta. W latach 1975–1998 gmina należała do

ówczesnego województwa konińskiego.

Powierzchnia gminy wynosi 91 km². Użytki rolne zajmują ok. 59% obszaru gminy, a lasy - 29,5%. Niemal cały obszar gminy leży w obrębie Złotogórskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Gminę zamieszkuje 7939 osób (wg danych UG z 12 marca 2024 r.) Gęstość zaludnienia wynosi 88 os./km². Strukturę osadniczą tworzy 20 wsi sołeckich: Beznazwa, Chylin, Głogowa, Jabłonna, Kamionka, Kuny, Leonia, Małoszyna, Mariantów, Międzylesie, Milinów, Natalia, Olesin, Polichno, Russocice, Skarbki, Stefania, Tarnowski Młyn, Władysławów, Wyszyna, obejmujących 24 miejscowości.

Gmina sąsiaduje z pięcioma jednostkami samorządowymi, które administracyjnie należą do trzech powiatów:

- od północy z gminami Krzymów (powiat koniński) i Kościelec (powiat kolski),
- od zachodu z gminą Tuliszków (powiat turecki),
- od południa z gminą wiejską Turek (powiat turecki),
- od wschodu z gminą Brudzew (powiat turecki).

Jednostki osadnicze gminy łączy sieć dróg gminnych o długości ok. 72,5 km i 9 odcinków dróg powiatowych o łącznej długości ok. 53 km. Tereny gminy przecina 11,5 km odcinek autostrady A-2, będącej częścią międzynarodowego korytarza transportowego E-30, z usytuowanymi dwoma miejscami obsługi podróżnych w miejscowościach Kuny i Leonia.

Według podziału fizyczno-geograficznego Jerzego Kondrackiego, gmina położona jest w granicach makroregionu Nizina Południowowielkopolska, w mezoregionie Wysoczyzna Turecka – w jej północnej części, gdzie występują wzniesienia morenowe Wzgórz Tureckich o wysokości do 164 m n. p. m. Urozmaicona rzeźba terenu jest charakterystyczna dla krajobrazów staroglacjalnych, związanych ze zlodowaceniem środkowopolskim, która została w znacznym stopniu przekształcona formami pochodzenia antropogenicznego. Powstałe one w wyniku eksploatacji złóż węgla brunatnego w środkowej części gminy, a charakterystyczne wyrobiska i hałdy górnicze zostały po zakończeniu eksploatacji zrekultywowane w kierunku rolnym, leśnym oraz wodnym. Obszar gminy należy w całości do lewobrzeżnej zlewni rzeki Warty. Jest bardzo ubogi w cieki powierzchniowe. Jedynym znacznym ciekim jest przepływająca przez zachodnie tereny gminy rzeka Topiec, zasilana rowami północnym i południowym. Powierzchnię wód otwartych uzupełnia sztuczny zbiornik wodny Władysławów, który powstał we wschodniej części odkrywki „Władysławów”,

w wyniku rekultywacji wyrobiska końcowego.

Badania archeologiczne i pozyskane artefakty wskazują, iż tereny gminy były miejscem osadnictwa od czasów prehistorycznych. Intensyfikacja osadnictwa nastąpiła w okresie średniowiecza i czasach nowożytnych. Do najstarszych miejscowości gminnych, o średniowiecznej metryce, należą: Władysławów, Russocice, Wyszyna, Chylin. Pierwsza wzmianka o stolicy gminy, Władysławowie, pojawia się w dokumencie króla Władysława Łokietka z 1298 r., który dotyczy zamiany królewskiego miasta Władysławów z klasztorem w Sulejowie. Późniejsze informacje dotyczą lokacji miasta Władysławów, założonego staraniem Jana Władysława Kretkowskiego, wojewody chełmińskiego i właściciela Russocic, wsi która była położona na średniowiecznym trakcie łączącym Kalisz i Toruń. Akt nadania praw miejskich Władysławowa, przylegającego wschodnim bokiem do wsi Russocice, podpisał 26 kwietnia 1727 r. król August II. Krótco po tym, w 1728 r. Władysławów wraz z Russocicami i pobliską Wyszyną przeszły w ręce Melchiora Hieronima Gurowskiego, kasztelana poznańskiego, starosty kościańskiego, kolskiego i brdowskiego. Wiek XVIII to okres prężnego rozwoju gospodarczego miasta, za sprawą przemysłu tkackiego, do którego istotnie przyczynili się Żydzi. O istniejącym tutaj cechu tkackim - Samorządzie Zawodowym Tkaczy - pochodzi wzmianka z 1738 r. Napłynęli na tereny gminy również tkacze z Czech i Saksonii.

Po II rozbiorze Polski, w 1793 r. tereny gminy znalazły się w zaborze pruskim, wówczas też nastąpił stopniowy napływ ludności niemieckiej. Od 1806 r. do 1815 r. tereny te znajdowały się w Księstwie Warszawskim. Po kongresie wiedeńskim weszły w skład Królestwa Polskiego połączonego unią personalną z Rosją. W latach 20. XIX w. nastąpił dalszy rozkwit gospodarczy manufakturowego przemysłu tkackiego we Władysławowie i związany z nim napływ tkaczy ze Śląska, Czech i zachodniej Wielkopolski, rozwinęła się też produkcja bryczek i wozów. Jednak po 1830 r. warsztatowa produkcja tkanin uległa spowolnieniu, której powodem był rozwój rzemiosła tkackiego w pobliskich miejscowościach oraz łódzkiego przemysłu tkackiego i sukienniczego, który doprowadził w latach 80. XIX w. do załamania się, a później całkowitego upadku tkactwa we Władysławowie i masowej emigracji tkaczy do Łodzi.

Represje władz carskich po powstaniu styczniowym i przeprowadzone reformy administracyjne spowodowały, że Władysławów utracił w 1870 r. prawa miejskie. Odzyskał je po I wojnie światowej, lecz względy ekonomiczne i nowe uregulowania prawne spowodowały, iż w 1934 r., gdy burmistrzem był Władysław

Gorzelański, zniesiono we Władysławowie ustrój miejski i w charakterze gromady włączono do gminy Władysławów. W czasie II wojny światowej tereny gminy wcielono do Okręgu Rzeszy „Kraj Warty”, a jej nazwę zamieniono na Rosterschutz. Hitlerowski najeźdźca represjonował i prześladował mieszkańców gminy, z których wielu straciło życie, w tym społeczność żydowska zamordowana w hitlerowskim obozie zagłady Kulmhof – Chełmno nad Nerem. Trwałą pozostałością po II wojnie światowej są na terenie gminy żelbetonowe schrony bojowe z 1939 r., należące do tzw. linii „Przedmoście Koła”, zlokalizowane w miejscowościach: Russocice, Kamionka, Kuny, Olesin. Wojska radzieckie wyzwoliły miasto 21 stycznia 1945 r. i rozpoczął się proces tworzenia instytucji władzy lokalnej w warunkach nowego systemu społeczno-politycznego.

Przeprowadzono reformę rolną, która nie wpłynęła w znaczący sposób na poprawę warunków życia na wsi. Powojenne trudne warunki i stagnacja gospodarcza spowodowały, że wielu mieszkańców wyjechało na tzw. ziemie odzyskane. Wieloletni zastój gospodarczy skończył się w latach 60. XX w., wraz z odkryciem w rejonie złóż węgla brunatnego, których eksploatacja w kopalni Adamów i od 1976 r. na odkrywcę Władysławów była ważkim czynnikiem sprawczym zachodzących przemian gospodarczych i ponownego rozwoju Władysławowa. Obecnie podejmowane działania samorządu gminnego podnoszą atrakcyjność Władysławowa dla mieszkańców, turystów i inwestorów.

Warto dodać, iż gmina związana jest z biografią znanych postaci historycznych, np.

- ✓ z Wyszyny pochodził Adam Grodziecki herbu Dryja, zmarły w 1646 r., znakomity poeta i pisarz wczesnego baroku, utrzymujący bliskie kontakty z reformatorami kościoła w Szwajcarii;
- ✓ we Władysławowie dorastał, urodzony w 1805 r. w Russocicach, Adam Gurowski herbu Wczele, publicysta historiozoficzny i polityczny okresu powstania listopadowego, na emigracji w USA został klasykiem amerykańskiej literatury społeczno-politycznej;
- ✓ we Władysławowie urodzili się: w 1815 r. Andrzej Rosicki - działacz samorządowy, trzeci w historii Łodzi prezydent miasta; w 1832 r. Henryk Leopold Bartsch – pastor ewangelicki, publicysta i tłumacz literatury, muzyk; w 1893 r. urodził się Oskar Bartel - profesor filozofii, historyk Kościoła, badacz dziejów reformacji, zaś w 1879 r. Roman Chojnacki - profesor teorii muzyki, dyrektor artystyczny Filharmonii Warszawskiej, wydawca i dziennikarz muzyczny;

- ✓ z historią Kun związana jest postać przybyłego tutaj w 1921 r. Alfreda Delonga – nauczyciela i miejscowego działacza społecznego, oficera WP, który zginął w kampanii wrześniowej w 1939 r. Jego imię nosi szkoła w Kunach;
- ✓ w Małoszynie urodził się w 1741 r. Ignacy Antoni Raczyński herbu Nałęcz - arcybiskup metropolita gnieźnieński, prymas Królestwa Polskiego w latach 1819-1823.

O przeszłości i dawnych wydarzeniach historycznych tych ziem świadczą też miejsca pamięci i pomniki, które wpisane są nie tylko w świadomość lokalnej społeczności, ale także w krajobraz kulturowy gminy, np. mogiła powstańcza i obelisk upamiętniający Powstańców Styczniowych 1863 r.; tablice na ratuszu poświęcone działaczom samorządowym - burmistrzowi Stefanowi Gronertowi i Wójtowi Wincentemu Laskowskiemu, którzy zostali zamordowani w niemieckim obozie koncentracyjnym Mauthausen-Gusen; pomnik „Tym co za Ojczyznę walczyli, cierpieli, ginęli...” na rynku we Władysławowie i tablica na elewacji kościoła parafialnego ku czci poległych i pomordowanych w latach 1939-1945; tablica w budynku szkoły we Władysławowie upamiętniająca poległych i pomordowanych nauczycieli, zaś w budynku dawnego kościoła ewangelickiego, obecnie GOK, widnieje tablica upamiętniająca Karla Wilhelma Kneifla, który sfinansował w 1872 r. budowę tegoż kościoła.

Na terenie gminy spotkać można zanikające już w pejzażu historyczne budownictwo drewniane, stanowiące najbardziej rodzimy element dziedzictwa architektonicznego, w tym o unikalnej formie barokowy obiekt sakralny w Wyszynie.

W krajobrazie kulturowym gminy występują też małe obiekty kultowe – kapliczki, figury i krzyże przydrożne, mocno splecione z polską kulturą i obyczajowością, świadczące nie tylko o religijności mieszkańców tego terenu, ale i o bogactwie tutejszej kultury ludowej, a dwa obiekty – rzeźbę Jana Nepomucena z 1751 r. we Władysławowie i kapliczkę z rzeźbą św. Wawrzyńca z XVIII/XIX w. w Wyszynie ujęto w rejestrze zabytków.

Specyficzną kategorią miejsc tworzących krajobraz kulturowy są cmentarze, będące świadectwem wielokulturowości tych ziem i podlegające ochronie niezależnie od stanu zachowania oraz bez względu na charakter wyznaniowy. W miejscowościach Wyszyna i Russocice znajdują się czynne parafialne cmentarze rzymskokatolickie, natomiast nieczynne cmentarze znajdują się w Felicjanowie - ewangelicki i w Russocicach – żydowski.

Wykształcony na przestrzeni wieków dorobek kultury materialnej, którego zasoby przetrwały w gminie do czasów obecnych, również dziedzictwo niematerialne – tradycja, obrzędy, muzyka ludowa, postaci i zdarzenia historyczne – są wyrazem troski władz samorządowych, aby poznały je kolejne pokolenia, dają również podstawę do kreowania nowych propozycji turystycznych, promocyjnych i generujących wzmacnianie lokalnych więzi społecznych.

2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Nadrzędnym celem *Programu opieki nad zabytkami gminy Władysławów na lata 2025-2028* jest ukierunkowanie działań samorządu gminnego na poprawę stanu zachowania i utrzymania zasobów dziedzictwa kulturowego gminy. Szczegółowe cele wynikają z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Cele te określone zostały następująco:

- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023, poz. 40 ze zmianami).

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy

zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r., poz. 840 ze zmianami), która nakłada na gminę następujące obowiązki i uprawnienia:

- a) prawo utworzenia przez radę gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii konserwatora zabytków) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art. 16),
- b) obowiązek uwzględniania w strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 18 i 19),
- c) obowiązek uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 20),
- d) obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22 ust. 4),
- e) przyjmowanie zawiadomień o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem oraz powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 32 ust. 1 pkt 3 i ust. 2),
- f) przyjmowanie zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 33 ust. 1 i 2),
- g) sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytku, do którego gmina posiada tytuł prawny (art. 71 ust. 1 i 2)
- h) prawo udzielania przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętych uchwałach, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków (art. 81),
- i) obowiązek sporządzenia przez wójta gminy na okres 4 lat gminnego programu

opieki nad zabytkami (art. 87 ust.1).

j) obowiązek sporządzenia i przedstawienia radzie gminy sprawozdania z realizacji programu (art. 87 ust. 5).

4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawarte zostały w szeregu dokumentach:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zmianami)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce. Zgodnie z art. 5 art. 6 ust. 1 Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego, zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju oraz stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa art. 86 ustawy.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r., poz. 840 ze zmianami)

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w kraju, określa politykę zarządzania zabytkami, wyznacza główne zadania państwa i właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe zapisy określają przedmiot, zakres i formy ochrony i opieki nad zabytkami, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, formy ochrony zabytków.

Użyte w art. 3 ustawy określenia oznaczają:

- 1) zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;
- 3) zabytek ruchomy - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;
- 4) zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka,

złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;

5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami - instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;

6) prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;

7) prace restauratorskie - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;

8) roboty budowlane - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;

9) badania konserwatorskie - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;

10) badania architektoniczne - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;

11) badania archeologiczne - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;

12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;

13) historyczny zespół budowlany - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;

14) krajobraz kulturowy - postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;

15) otoczenie - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Ochrona zabytków (art. 4) polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi za granicę,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

W art. 5 zdefiniowane zostało pojęcie opieki nad zabytkami, która sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza zabytku. Polega ona w szczególności na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku wraz z jego otoczeniem w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ze względu na bardzo zróżnicowany charakter obiektów, które mogą być zabytkami, w art. 6 przedstawiono przykładowe wyliczenie z podziałem na zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności: krajobrazami kulturowymi, układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi, dziełami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego, obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi, cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory

przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, materiałami bibliotecznymi, instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności: pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, reliktnymi działalnościami gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Ustawa wyróżnia (w art. 7) następujące formy ochrony:

- 1) wpis do rejestru zabytków,
- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- 2) uznanie za pomnik historii,
- 3) utworzenie parku kulturowego,
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Zgodnie z art. 36 ust. 1, pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga:

- 1) prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;
- 2) wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- 3) prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- 4) prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- 5) prowadzenie badań archeologicznych;

- 6) przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 7) trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
- 8) dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 9) zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
- 10) umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16 b i 16 c ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust.1;
- 11) podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru, z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni;
- 12) poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa można prowadzić prace konserwatorskie i restauratorskie oraz badania konserwatorskie na podstawie pozwolenia wydanego przez ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego.

Tryb wydawania pozwoleń na prace przy zabytkach określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (tekst jednolity: Dz. U. z 2021 r., poz. 81).

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r., poz. 40 ze zmianami)

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, a więc bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (t.j. Dz. U. z 2022, poz. 54)

Ustawa określa, że przy sporządzaniu prognozy oddziaływania na środowisko należy dokonać analizy i oceny oddziaływania m.in. na obiekty zabytkowe. W przypadku odstąpienia od przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, ustawa nakłada obowiązek sprawdzenia, czy decyzja o odstąpieniu uwzględnia obszary mające znaczenie dla dziedzictwa kulturowego.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2023 r., poz. 1336 ze zmianami)

Zgodnie z art. 83 a ust. 1 ustawy, zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków - wojewódzki konserwator zabytków. Art. 86 ust. 1a) stanowi, że nie nalicza się opłat za usunięcie drzew lub krzewów, jeżeli usunięcie jest związane z odnową i pielęgnacją drzew rosnących na terenie nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2023 r., poz. 977 ze zmianami)

Ustawa wprowadza następujące regulacje z zakresu ochrony zabytków:

- a) w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 1 ust. 2 pkt 4),
- b) dla obszaru gminy, z wyłączeniem terenów zamkniętych innych niż ustalone przez ministra właściwego do spraw transportu, rada gminy uchwała plan ogólny gminy; plan ogólny jest aktem prawa miejscowego (art. 13a ust. 1 i ust. 7),
- c) ustalenia planu ogólnego określa się, uwzględniając uwarunkowania rozwoju przestrzennego gminy, w szczególności zabytki objęte formami ochrony, o których mowa w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami lub ujęte w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków oraz dobra kultury współczesnej (art. 13b pkt 3 lit. j),
- d) w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego określa się obowiązkowo zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym

krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej, a także granice i sposoby zagospodarowania terenów lub obiektów podlegających ochronie na podstawie odrębnych przepisów (art. 15 ust. 2 pkt 4 i 7),

e) wójt, burmistrz, prezydent miasta zawiadamia na piśmie o podjęciu uchwały o przystąpieniu do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego instytucje i organy właściwe do uzgadniania i opiniowania projektu planu, a po sporządzeniu projektu planu uzyskuje uzgodnienie m.in. wojewódzkiego konserwatora zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu (art. 17 pkt 2 i pkt 6 lit. b tiret 8),

f) decyzje o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz decyzje o warunkach zabudowy wydaje się po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków – w odniesieniu do obszarów i obiektów objętych formami ochrony, o których mowa w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków (art. 53 ust. 4 pkt 2 i art. 60 ust. 1).

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2023 r., poz. 344 ze zmianami)

Ustawa określa (w art. 13 ust. 4.), iż pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, stanowiącej własność jednostki samorządu terytorialnego i Skarbu Państwa. Zgodnie z art. 13 ust. 5 sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z art. 29, jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z niej, można nałożyć na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej obiektów zabytkowych. Przy sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, ustaloną cenę obniża się o 50 % (art. 68). Właściwy organ, może za zgodą odpowiednio wojewody, rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę.

Art. 96 ust. 1a stanowi, że w odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, decyzję o podziale nieruchomości wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. Nr z 2023 r., poz. 682 ze zmianami)

Art. 5 ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2.

Obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz utrzymywać w należytym stanie technicznym i estetycznym, nie dopuszczając do nadmiernego pogorszenia jego właściwości użytkowych i sprawności technicznej, w szczególności w zakresie związanym z wymaganiami ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

Art. 30 ust. 2.

Do zgłoszenia robót budowlanych należy dołączyć, w zależności od potrzeb, pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 30 ust. 7.

Właściwy organ może nałożyć, w drodze decyzji, obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art. 39 ustawy określa, iż:

- prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia konserwatora zabytków,
- pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków,
- w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów nie wpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w terminie 30 dni od dnia doręczenia; niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych.

Art. 67 ust. 1, 2-4.

Jeżeli nieużytkowany lub niewykończony obiekt budowlany nie nadaje się do remontu, odbudowy lub wykończenia, organ nadzoru budowlanego wydaje decyzję nakazującą właścicielowi lub zarządcy rozbiórkę tego obiektu. Przepisu tego nie stosuje się do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków. W stosunku do obiektów budowlanych niewpisanych do rejestru zabytków, a objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, decyzję o rozbiórce organ nadzoru budowlanego wydaje po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w terminie 30 dni. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się za uzgodnienie.

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. z 2023 r., poz. 70 ze zmianami)

Na podstawie art. 7 ust.1 pkt 6 grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej, zwolnione są od podatku od nieruchomości.

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- 1) Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 385),
- 2) Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 2393).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 164).

5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

5.1.1. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2030

Strategia rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 przyjęta została Uchwałą Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r.

W dokumencie wskazano konieczność pełniejszego wykorzystania wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na

poziom kapitału społecznego. Głównym celem *Strategii* jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Cel główny realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe, z których cel 2. „Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich” zawiera działania ukierunkowane na wzmocnienie i wykorzystanie potencjału kultury i zasobów dziedzictwa narodowego na rzecz utrwalania wzorców i kompetencji sprzyjających rozwojowi kapitału społecznego. W ramach tego celu wyróżniono m.in. następujące priorytety:

- 1) ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury,
- 2) digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Fundamentalnym warunkiem umożliwiającym aktywne uczestnictwo w kulturze jest dostępność szeroko rozumianego dziedzictwa. Z jednej strony, dziedzictwo to wymaga odpowiedniej ochrony i zachowania, z drugiej zaś stanowi potencjał, który należy efektywnie wykorzystać na potrzeby budowania kapitału społecznego, poczucia tożsamości i wspólnoty, a także wzrostu ekonomicznego. Jednym z kluczowych zadań państwa w tym obszarze jest zatem dalsze inwestowanie w zachowanie obiektów zabytkowych oraz usprawnianie systemu ochrony zabytków. W tym celu realizowany będzie projekt strategiczny pn. *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*. Głównym celem dokumentu jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Dwa spośród trzech celów szczegółowych mają wpływ na poziom kapitału społecznego w Polsce. Są to:

- Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego,
- Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa.

Jednym z priorytetowych działań w omawianym obszarze będzie wsparcie zabytków uznanych za Pomniki Historii. Realizowane będą inicjatywy polegające na inwestycjach w zakresie ochrony i zachowania Pomników Historii oraz rozwoju i promocji związanej z nimi oferty turystycznej. Istotne znaczenie wśród krajowych zabytków odgrywają również obiekty o charakterze sakralnym, które cechuje wysoki poziom artystyczny oraz ponadprzeciętne wartości historyczne i naukowe. Projekt strategiczny pn. *Rozwój turystyki kulturowej* obejmie następujące działania dotyczące zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii:

- Dofinansowanie prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach znajdujących się w najgorszym stanie zachowania.

W przypadku szlaków kulturowych inwestycje obejmujące kilka lub kilkanaście zabytków znacząco wpłyną na waloryzację krajobrazu kulturowego, eksponując jego unikalne cechy. Elementem przedsięwzięć z tego obszaru będą również prace remontowe i porządkujące najbliższe otoczenie zabytków, co stanowi istotę planowanego programu wsparcia dla szlaków kulturowych.

- Dofinansowanie projektów wspierających proces upowszechniania i udostępniania dziedzictwa kulturowego oraz jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami.

Celem tego rodzaju przedsięwzięć będzie zwiększenie zaangażowania społeczności lokalnych w opiekę nad zabytkami i równoległe – wzmocnienie poczucia tożsamości oraz więzi lokalnych składających się na kapitał społeczny.

Wsparcie obejmie podmioty zarządzające szlakami kulturowymi i Pomnikami Historii, które podejmą współpracę z lokalnymi organizacjami pozarządowymi oraz samorządami.

Projekt strategiczny pn. *Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej* ma na celu realizację działań związanych z szeroko pojętą cyfryzacją i udostępnianiem zasobów dziedzictwa kulturowego. Zakres projektu obejmie m.in. następujące działania:

- 1) kontynuacja procesu digitalizacji wszystkich rodzajów zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym zasobów muzealnych, archiwalnych, audiowizualnych, bibliotecznych i zabytkowych w państwowych instytucjach kultury i archiwach;
- 2) systemowe udostępnianie zdigitalizowanych zasobów dziedzictwa kulturowego przez budowę centralnych punktów dostępu do zasobów kultury, nauki i administracji.

5.1.2. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) przyjęta została Uchwałą Nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r.

Zadania powiązane z ochroną dziedzictwa kulturowego uwzględnione zostały w dwóch obszarach:

1. E-państwo. Kierunek interwencji: Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Projekt strategiczny: Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja

procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2. Kapitał ludzki i społeczny. Kierunek interwencji: Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego. Działania do 2030 r.:

- ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty, inwestycje w dziedzictwo narodowe, (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytków, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO,
- wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

5.1.3. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026 przyjęty został Uchwałą Nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 r. Dokument ma na celu realizację przepisu art. 84 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jest głównym dokumentem strategicznym niezbędnym do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zainicjowanym i opracowanym przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

W programie dokonano diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce, wskazano zagrożenia wynikające z intensyfikacji procesów budowlanych, modernizacyjnych czy adaptacyjnych co jest efektem ciągłego rozwoju Polski jak również zmian klimatycznych oraz toczącej się za wschodnią granicą wojny. Uznano, że istnieje konieczność przyspieszenia postępowań administracyjnych w zakresie decyzji odnośnie praw do konkretnego zabytku lub obszaru chronionego wokół niego.

Głównym celem tego programu jest zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce. Ten cel będzie realizowany przez trzy punkty. Pierwszy punkt to weryfikacja wybranych zasobów zabytków, drugi punkt to wzmocnienie potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków, a trzeci to edukacja i partycypacja.

Program ma na celu zapewnienie efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych czy zwiększenie zastosowania nowych technologii.

Najważniejsze cele programu:

1. Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez m.in.:
 - model i system wartościowania zabytków;
 - plany zarządzania dla pomników historii;
 - wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
 - system bezpieczeństwa zabytków;
 - projektowanie konserwatorskie.
2. Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych poprzez m.in.:
 - cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;
 - opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.
3. Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.:
 - wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+);
 - digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego;
 - rozwój portalu zabytek.pl.
4. Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez m.in.:
 - włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
 - kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;
 - wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.
5. Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez

m.in.:

- wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
- warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
- wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
- inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa

5.2.1. Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku

Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku przyjęta została przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr XVI/287/2020 z dnia 27 stycznia 2020 r.

Wśród kluczowych wyzwań dla Wielkopolski wymieniono „Przeciwdziałanie dezintegracji społecznej i utracie regionalnej tożsamości, rozwijanie kapitału społecznego i kulturowego”. Samorząd Województwa przyjął następującą wizję rozwoju województwa wielkopolskiego: „Wielkopolska w 2030 roku to region przodujący w kraju, liczący się w Europie i szanujący jej uniwersalne wartości, świadomy swojego dziedzictwa przyrodniczego i cywilizacyjnego, spójny, zrównoważony i dostępny terytorialnie, otwarty na nowe idee i ludzi, silny nowoczesną gospodarką, aspiracjami i wiedzą swoich mieszkańców, zapewniający im bardzo dobre warunki życia, pracy i wypoczynku na całym obszarze województwa.”

Istotę działań samorządu regionalnego i podstawowe funkcje do spełnienia precyzuje jego misja: „Samorząd Województwa umacnia krajową i europejską pozycję Wielkopolski, rozwija jej potencjał społeczny i gospodarczy, podnosi poziom życia mieszkańców oraz dba o środowisko przyrodnicze i dziedzictwo kulturowe regionu dla dobra jego obecnych i przyszłych pokoleń w myśl zasad zrównoważonego rozwoju.”

Wyróżniono cztery cele strategiczne, a w ich obrębie jedenaście celów operacyjnych, które realizowane będą przez kierunki interwencji. Dla celu „Rozwój kapitału społecznego i kulturowego regionu” kluczowym kierunkiem interwencji będzie wzmacnianie potencjału kulturowego i infrastruktury kultury. Dla zachowania tradycji i tożsamości kulturowej mieszkańców, odbudowy i utrzymania materialnego dorobku kultury i dziedzictwa regionu, atrakcyjności inwestycyjnej i turystycznej województwa niezbędne jest wsparcie inwestycji w obszarze kultury. Spośród identyfikowanych w tym zakresie potrzeb

wymieniono rozwój wielkopolskich instytucji kultury oraz rozwój i promocję produktów turystyki kulturowej ze szczególnym uwzględnieniem Szlaku Piastowskiego.

5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego wraz z Planem zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Poznania uchwalony przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr V/70/19 z dnia 25 marca 2019 r.

W rozdz. II. „Synteza uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego województwa”, pkt. 3.3. „Dziedzictwo kulturowe” przedstawiono krótką historię osadnictwa, najcenniejsze obszary i obiekty nieruchome, zabytki archeologiczne, obszary o wysokich wartościach kulturowych, obiekty kultu religijnego, miejsca pamięci narodowej, elementy dziedzictwa niematerialnego, szlaki kulturowe.

Podkreślono konieczność podjęcia działań na rzecz kompleksowej ochrony terenów najcenniejszych pod względem przyrodniczym i kulturowym oraz kształtowania harmonijnego krajobrazu na całym obszarze województwa.

W rozdz. IV. „Cele polityki przestrzennej” określono osiem celów polityki przestrzennej, w tym cel 4. odnoszący się do ochrony dziedzictwa kulturowego „Ochrona potencjału kulturowego i krajobrazu oraz rozwój konkurencyjnych form turystyki i rekreacji”. Dla przyjętych celów polityki przestrzennej określone zostały kierunki zagospodarowania przestrzennego oraz działania służące osiągnięciu docelowej struktury funkcjonalno-przestrzennej.

I. W zakresie wzmocnienia tożsamości narodowej i regionalnej:

1] Kształtowanie głównego obszaru kulturotwórczego poprzez m.in.:

- a) wzmocnianie i wdrażanie działań ochronnych dla obiektów związanych ze Szlakiem Piastowskim, ukierunkowanych na zachowanie ich historycznych wartości i krajobrazu w ich otoczeniu,
- b) wyznaczanie lokalnych tematycznych tras turystycznych promujących dziedzictwo kulturowe Szlaku Piastowskiego;

2] Zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego poprzez m.in.:

a) ochronę obiektów cennych kulturowo, w tym:

- obejmowanie obiektów wyższymi formami ochrony prawnej,
- realizację nowych wpisów do rejestru i ewidencji zabytków,
- modernizację obiektów zabytkowych, w tym adaptowanie i przystosowywanie

ich do nowych funkcji m.in. na cele instytucji kultury i obsługi ruchu turystycznego,
- tworzenie skansenów oraz przenoszenie do nich najbardziej wartościowych obiektów architektury wiejskiej, którym nie można zapewnić ochrony w miejscach ich lokalizacji,

b) ochronę przestrzeni miast i wsi, w tym:

- wyznaczanie obszarów o zachowanych wartościach kulturowych i określanie potrzeb ich odnowy, w tym w szczególności historycznych centrów miast, obszarów poprzemysłowych, powojaskowych, historycznego rozplanowania miejscowości,

- identyfikowanie obszarów zdegradowanych i obejmowanie ich działaniami planistycznymi w postaci programów rewitalizacji lub planów odnowy miejscowości,

- działania rewaloryzacyjne zachowujące charakterystyczne dla przestrzeni miejskiej i wiejskiej obszary i obiekty decydujące o ich tożsamości i specyfice miejsca, w tym również obszarów o zachowanych wartościach kulturowo-przyrodniczych, m.in. parków rezydencjonalnych, parków miejskich, ogrodów, cmentarzy,

c) ochronę obszarów cennych kulturowo, w tym:

- tworzenie parków kulturowych,

- wpisanie obszarów cennych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO,

d) rozwój działalności kulturalnej promującej tradycję, obrzędy, rzemiosło, stroje, muzykę czy tradycyjną kuchnię grup regionalnych;

3] Poprawa jakości przestrzeni kulturowej i krajobrazu poprzez m.in.:

a) w obrębie obszarów zachowania tożsamości miejsca lokalizacji obiektów cennych kulturowo:

- wyznaczanie stref ochrony konserwatorskiej dla obiektów wraz z ich otoczeniem (przedpola ekspozycji widokowej oraz osie widokowe na obiekty),

- tworzenie stref ochronnych dla obiektów archeologicznych, szczególnie tych o własnej formie krajobrazowej, z określeniem zasad inwestowania,

- określanie parametrów nowej zabudowy w otoczeniu obiektów cennych kulturowo, a w szczególności na przedpolach ekspozycji oraz na przebiegu osi widokowych, w tym zasad podziału terenu, linii zabudowy, intensywności zabudowy, gabarytów nowych obiektów w sposób zapewniający właściwe wyeksponowanie obiektów zabytkowych oraz podkreślających lub eksponujących ich walory architektoniczne, estetyczne i krajobrazowe,

- określanie miejsc lokalizacji i parametrów małej architektury, ogrodzeń, reklam

w otoczeniu obiektów cennych kulturowo,

- zachowanie lub odtwarzanie historycznych struktur kompozycji urbanistycznej w otoczeniu obiektów i obszarów cennych kulturowo, w tym m.in. układu komunikacyjnego, systemu przestrzeni publicznych, kompozycji zieleni, linii zabudowy,

- określenie terenów zachowania istniejących lub odtwarzania historycznie ukształtowanych kompozycji zieleni z uwzględnieniem pierwotnie nasadzonych gatunków,

b) w obrębie obszarów ochrony i zachowania historycznej specyfiki przestrzeni miast i wsi:

- wyznaczanie stref ochrony konserwatorskiej obejmujących cenne kulturowo przestrzenie miast i wsi wraz z ich otoczeniem (przedpola ekspozycji widokowej oraz osie widokowe na charakterystyczne dla przestrzeni miast elementy krystalizujące kompozycje urbanistyczne, m.in. dominanty architektoniczne lub przestrzenne, wnętrza urbanistyczne, ciągi alei, zieleni komponowana),

- wprowadzanie ograniczeń dla nowej zabudowy wynikających z konieczności zachowania historycznych relacji wysokościowych, rozplanowania dominant (zapewnienie ekspozycji wież np. kościołów, ratuszy), ukształtowania dachów, układów zieleni, osi kompozycyjnych, gabarytów i gęstości zabudowy,

- zachowanie lub odtwarzanie przebiegów głównych historycznych traktów komunikacyjnych z uwzględnieniem charakteru zabudowy w pierzejach,

- określanie miejsc lokalizacji i parametrów małej architektury, ogrodzeń, reklam, ekranów akustycznych, w tym również miejsc zakazu ich lokalizowania,

- określanie terenów zachowania istniejącej lub odtwarzania historycznie ukształtowanych kompozycji zieleni,

c) w obrębie obszarów ochrony i zachowania specyfiki krajobrazu obszarów cennych kulturowo, w tym krajobrazu wiejskiego:

- wyznaczanie stref ochrony krajobrazu obejmujących specyficzne elementy przestrzeni, w tym przedpola ekspozycji widokowej oraz osie widokowe na obiekty charakterystyczne dla specyfiki krajobrazu (obiekty budowlane, obiekty przyrodnicze, obiekty archeologiczne o własnej formie krajobrazowej),

- zachowanie charakterystycznego rozplanowania jednostek osadniczych,

- zachowanie historycznych cech zabudowy regionalnej,

- zachowanie charakterystycznej, historycznej małej architektury, w tym kapliczek i krzyży przydrożnych,

4) Rozwój instytucjonalnej działalności kulturalnej poprzez m.in.:

a) podnoszenie jakości usług kulturalnych w istniejących instytucjach kultury, w tym wspieranie nowych inicjatyw promujących dziedzictwo kultury materialnej i niematerialnej,

b) wspieranie lokalnej działalności kulturalnej tworzonej w oparciu o specyficzne, lokalne zasoby dziedzictwa kulturowego, w tym niematerialnego m.in. poprzez:

- organizację izb pamięci, muzeów,
- wytyczanie lokalnych szlaków turystyki kulturowej,
- tworzenie zespołów ludowych i grup kultywujących obrzędy ludowe i umiejętności związane z wytwarzaniem lub użytkowaniem tradycyjnych instrumentów muzycznych i rękodzieła oraz posługiwaniem się językiem regionalnym.

II. W zakresie rozwoju zróżnicowanych form turystyki i rekreacji:

1] Zwiększenie atrakcyjności obszarów wizerunkowych dla rozwoju zróżnicowanych form turystyki poprzez m.in.:

- a) efektywną ochronę, ekspozycję i organizację zasobów kulturowych, przyrodniczych i krajobrazowych,
- b) podnoszenie jakości, innowacyjności i konkurencyjności ofert turystycznych,
- c) poprawę estetyki miast i wsi, w tym szczególnie obiektów o funkcjach turystycznych,
- d) promowanie lokalnej kultury – tradycji i zwyczajów wielkopolskiej wsi oraz kuchni regionalnej,
- e) rozwój preferowanych specjalizacji turystyki kulturowej, krajoznawczej, biznesowej i wypoczynkowej w poszczególnych gminach.

2] Rozwój turystyki kulturowej o znaczeniu międzynarodowym i krajowym.

5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego

Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego na lata 2021-2024 przyjęty został Uchwałą Nr XXXVII/714/21 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 20 grudnia 2021 r.

Głównym celem *Programu* jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami oraz dbałość o materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe regionu dla dobra jego obecnych oraz przyszłych pokoleń.

W przyjętym dokumencie określono 5 celów szczegółowych, którym przyporządkowano kierunki działań:

Cel szczegółowy 1. Zahamowanie procesów degradacji zabytków, poprawa ich

stanu zachowania oraz optymalizacja skuteczności systemu ochrony dziedzictwa materialnego województwa wielkopolskiego

Kierunki działań: podjęcie działań mających na celu poprawę stanu zachowania zabytków, wspieranie ochrony zabytków archeologicznych, popularyzowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, monitoring i aktualizacja uregulowań prawnych oraz dokumentów strategicznych i planistycznych w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

Cel szczegółowy 2. Budowanie tożsamości regionalnej i narodowej oraz świadomości społecznej mieszkańców Wielkopolski w oparciu o wartości dziedzictwa kulturowego

Kierunki działań: wspieranie programów i projektów edukacyjnych popularyzujących dziedzictwo kulturowe, wspieranie inicjatyw związanych z upamiętnianiem Powstania Wielkopolskiego, popularyzacja i upowszechnianie wiedzy na jego temat.

Cel szczegółowy 3. Włączenie materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego w rozwój społeczny, kulturowy i ekonomiczny województwa

Kierunki działań: wsparcie zagospodarowania, adaptacji i wykorzystania zabytków i dziedzictwa niematerialnego na cele kulturalne, turystyczne lub społeczne, wzmocnienie działań związanych z rozwojem usług turystycznych, wspieranie dawnych rzemiosł, ginących zawodów i form twórczości charakterystycznych dla województwa.

Cel szczegółowy 4. Rozwijanie przedsięwzięć ułatwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

Kierunki działań: włączanie zabytków w procesy gospodarcze, włączanie cyfryzacji do ochrony i opieki nad zabytkami.

Cel szczegółowy 5. Podejmowanie i określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych

Kierunki działań: udostępnianie obiektów zabytkowych, wskazywanie potencjalnych źródeł finansowania.

5.2.4. Audyt krajobrazowy województwa wielkopolskiego

Audyt krajobrazowy województwa wielkopolskiego przyjęty został przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr LI/1000/23 z dnia 27 marca 2023 r. Audyt krajobrazowy jest narzędziem polityki przestrzennej w zakresie krajobrazu ukierunkowanym na jego ochronę, gospodarkę i planowanie. Dokument stanowi podstawę do podejmowania działań w zakresie ochrony

i kształtowania krajobrazu w procesie planowania i zagospodarowania przestrzennego, poprzez uwzględnienie wniosków i rekomendacji w dokumentach planistycznych szczebla regionalnego i lokalnego.

Charakteryzując krajobraz województwa wielkopolskiego podkreślono, iż obok zasobów przyrodniczych elementem wyróżniającym się i mającym wpływ na charakter krajobrazu jest dziedzictwo kulturowe, będące obrazem historii rozwoju przestrzennego regionu. Szczególne znaczenie ma architektura sakralna. Kościoły i klasztory są niezwykle ważnym elementem krajobrazu Wielkopolski, gdyż ich wysokie wieże i duże bryły klasztorów stanowią często element dominujący w przestrzeni miast i wsi.

Szczególnym elementem wielkopolskiego krajobrazu są także liczne obiekty architektury rezydencjonalnej – zamkowej, dworskiej i pałacowej oraz folwarcznej. Obiektom tym zazwyczaj towarzyszą parki, które bardzo często stanowią wyróżniki krajobrazowe, którym historycznie podporządkowany był krajobraz kulturowy i do dziś mają wartości estetyczne, kompozycyjne i historyczne. Stanowią często jedyne skupiska zieleni wysokiej w danej okolicy.

Istotnym elementem wyróżniającym się w krajobrazie są także zabytkowe cmentarze, które odgrywają podobną rolę jak parki rezydencjonalne, gdyż zachowany stary drzewostan, charakterystyczny dla cmentarzy jest elementem dobrze postrzeganym w przestrzeni zarówno miast i wsi. Zieleń cmentarna jest elementem szczególnie rozpoznawalnym w mniejszych miejscowościach, gdzie cmentarze często były zakładane na ich obrzeżach i do dziś stanowią specyficzny element panoramy tych miejscowości.

Specyfiką Wielkopolski jest gęsta sieć osadnicza, która wyróżnia się miastami i wsiami o dobrze zachowanych, historycznie ukształtowanych układach przestrzennych – urbanistycznych i ruralistycznych z dużym nasyceniem zabudowy o walorach zabytkowych, w tym obiektów usług publicznych, mieszkaniowych, a także przemysłowych.

Cechą charakterystyczną wielkopolskiej przestrzeni są również zabytkowe wiatraki, których najwięcej zachowało się w południowej Wielkopolsce, a także aleje drzew i pasy zadrzewień śródpolnych.

6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków

Do najcenniejszych zabytków na terenie gminy wpisanych do rejestru

zabytków należą:

CHYLIN

ZESPÓŁ DWORSKI:

a. dwór, mur., 1912 r.,

Rejestr zabytków nr A-464/206 z dnia 07.12.1991 r.

b. spichlerz, poł. XIX w.,

Rejestr zabytków nr A-464/206 z dnia 07.12.1991 r.

c. park, 1 poł. XIX w., pocz. XX w.

Rejestr zabytków Nr A-20/70 z dnia 23.12.1953 r.

FELICJANÓW

CMENTARZ EWANGELICKI, ok. poł. XVIII w.

Rejestr zabytków nr A-500/241 z dnia 07.04.1994 r.

RUSSOCICE

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. MICHAŁA ARCHANIOLA:

a. kościół, mur., XV w., rozbud. i przebud. XVII/XVIII w., rozbud. k. XIX w.,

Rejestr zabytków nr A-42/421 z dnia 23.12.1953 r.

b. plebania, mur., 1856 r.

Rejestr zabytków nr 227/1601 z dnia 11.09.1974 r.

CMENTARZ RZYMSKOKATOLICKI, XVIII/XIX w.

Rejestr zabytków nr A-501/242 z dnia 07.04.1994 r.

CMENTARZ ŻYDOWSKI, pocz. XIX w.

Rejestr zabytków nr 1128/Wlkp/A z dnia 31.03.1994 r.

WŁADYSŁAWÓW

UKŁAD URBANISTYCZNY, 1727-XIX w.

Rejestr zabytków nr A-420/162 z dnia 31.07.1989 r.

KOŚCIÓŁ EWANGELICKI, mur., 1872-1873 r.

Rejestr zabytków nr A-361/103 z dnia 10.08.1984 r.

DOM, ul. Kaliska 10, mur., 1 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr A-407/149 z dnia 03.06.1988 r.

WYSZYNA

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. NARODZENIA NMP:

a. kościół, drew., 1782 r., rozbud. pocz. XX w.,

Rejestr zabytków nr A-50/433 z dnia 21.12.1953 r.

b. dzwonnica, mur., 1782 r.,

Rejestr zabytków nr A-51/434 z dnia 22.12.1953 r.

c. plebania, mur., k. XIX w.

Rejestr zabytków nr A-394/136 z dnia 29.12.1986 r.

POZOSTAŁOŚCI ZESPOŁU ZAMKOWEGO:

Rejestr zabytków nr A-39/412 z dnia 21.01.1953 r.

a. dom mieszkalny, 1556 r., 2 poł. XIX w.,

b. wieże, mur., ok. 1556 r.,

c. fosa, XVI w.

6.2. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków

CHYLIN

ZESPÓŁ DWORSKI:

a. dwór nr 130, mur., 1912 r.,

b. stodoła - sieczkarnia, bukaciarnia, mur., poł. XIX w.,

c. obora, mur., poł. XIX w.,

d. spichlerz, mur., poł. XIX w.,

e. kuźnia - agregatownia, mur., poł. XIX w.,

f. szkoła - stolarnia, mur., poł. XIX w.,

g. park, 1 poł. XIX w., pocz. XX w.,

h. sześćiorak nr 131, mur., k. XIX w.,

i. ogrodzenie z bramą, mur., poł. XIX w.

FELICJANÓW

CMENTARZ EWANGELICKI, ok. poł. XVIII w.

KAMIONKA

SCHRON BOJOWY 1, beton, 1939 r.

SCHRON BOJOWY 2, beton, 1939 r.

SCHRON BOJOWY 3, beton, 1939 r.

SCHRON BOJOWY 4, beton, 1939 r.

SCHRON BOJOWY 5, beton, 1939 r.

SCHRON BOJOWY 6, beton, 1939 r.

KUNY

SCHRON BOJOWY, beton, 1939 r.

OLEŚIN

SCHRON BOJOWY, beton, 1939 r.

RUSSOCICE

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. MICHAŁA ARCHANIOŁA:

a. kościół, mur., XV w., rozbud. i przebud. XVII/XVIII w., rozbud. k. XIX w.,

- b. dzwonnica, mur., 1878 r.,
- c. ogrodzenie z bramą, mur., 1871 r.,
- d. plebania nr 19, mur., 1856 r.

DOM LUDOWY NR 19A, mur., 1938 r.

ZESPÓŁ CMENTARZA RZYMSKOKATOLICKIEGO:

- a. cmentarz, XVIII/XIX w.,
 - b. ogrodzenie z bramą, mur., poł. XIX w.
- CMENTARZ ŻYDOWSKI, pocz. XIX w.
- SCHRON BOJOWY 1, beton, 1939 r.
- SCHRON BOJOWY 2, beton, 1939 r.
- SCHRON BOJOWY 3, beton, 1939 r.
- SCHRON BOJOWY 4, beton, 1939 r.
- SCHRON BOJOWY 5, beton, 1939 r.
- SCHRON BOJOWY 6, beton, 1939 r.

WŁADYSŁAWÓW

UKŁAD URBANISTYCZNY, 1727 r. – XIX w.

KOŚCIÓŁ EWANGELICKI, ob. Gminny Ośrodek Kultury, mur., 1872-1873 r.

REMIZA STRAŻACKA, ul. Rynek 44, mur., 1890 r.

ul. Kaliska

- DOM NR 1/3, mur., 2 poł. XIX w.
- DOM NR 5/7, mur., 2 poł. XIX w.
- DOM NR 10, mur., 1 poł. XIX w.
- DOM NR 11/13, mur., 1 poł. XIX w.

ul. Konińska

- DOM NR 3, mur., k. XIX w.

ul. Rynek

- DOM NR 3, mur., ok. 1900 r.
- DOM NR 15, mur., 2 poł. XIX w.
- DOM NR 16, mur., 2 poł. XIX w.
- DOM NR 22, mur., 2 poł. XIX w.
- DOM NR 30, mur. 1910 r.
- DOM NR 41, mur., 1 poł. XIX w.

WYSZYNA

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. NARODZENIA NMP, ul. Rafała Gurowskiego:

- a. kościół, drewn., 1782 r., rozbud. pocz. XX w.,
- b. dzwonnica, mur., 1782 r.,

c. ogrodzenie z bramami, mur., 1909 r.,

d. plebania nr 3, mur., k. XIX w.

ZESPÓŁ CMENTARZA RZYMSKOKATOLICKIEGO, ul. Cmentarna:

a. cmentarz, 1840 r.,

b. brama, mur., XIX/XX w.

POZOSTAŁOŚCI ZESPOŁU ZAMKOWEGO, ul. Zamkowa:

a. dom mieszkalny nr 1, 1556 r., 2 poł. XIX w.,

b. wieże, 1556 r.,

c. fosa, 1556 r.,

d. park, poł. XVI w., XIX w.

6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Władysławów do rejestru zabytków wpisane zostały zespoły obiektów stanowiące wyposażenie i wystrój obiektów sakralnych oraz dwie wolnostojące rzeźby.

Wyposażenie i wystrój kościoła par. p.w. św. Michała Archaniola w Russocicach wpisane zostało do rejestru zabytków pod nr 67/Wlkp/B decyzją z dnia 07.01.2005 r. (34 pozycje) i nr 391/Wlkp/B decyzją z dnia 26.02.2015 r. (14 pozycji). Zespoły obiektów o wysokiej wartości zabytkowej, z których wyróżnić należy: późnobarokowe ołtarze z k. XVIII w. z rzeźbami i obrazami, rokokową ambonę, feretrony z 1878 r., konfesjonały z k. XIX w., tablicę epitafijną hr. Józefa Gurowskiego, polichromię sklepienia i ścian, późnogotycką polichromię w dawnej zakrystii wpisaną do rejestru zabytków pod nr 94/Wlkp/B decyzją z dnia 30.05.2007 r. Wyposażenie i wystrój zachowane w dobrym stanie.

Wyposażenie kościoła par. p.w. Narodzenia NMP w Wyszynie wpisane zostało do rejestru zabytków pod nr 233/Wlkp/B decyzją z dnia 03.12.1985 r. (49 pozycji). W skład wyposażenia wchodzi m.in. barokowe i rokokowe ołtarze, rokokowa ambona, gotycka chrzcielnica, ławki, krucyfiksy, rzeźby, świeczniki, portrety trumienne Ludwika i Rafała Gurowskich. Stan zachowania dobry.

Rzeźba św. Jana Nepomucena z 1751 r. na rynku we Władysławowie wpisana została do rejestru zabytków pod nr 236/Wlkp/B decyzją z dnia 27.09.1988 r. Wykonana z piaskowca, na czworobocznym cokole z trzonem zdobionym liśćmi akantu i płaskorzeźbami świętych: Andrzeja Apostoła, Wawrzyńca, Anny Samotrzeć i Wojciecha. Odnowiona w 1845 r. staraniem hrabiego Gurowskiego. Obiekt po konserwacji przeprowadzonej w 2022 r.

Figura przydrożna z rzeźbą św. Wawrzyńca w Wyszynie z XVIII/XIX w.,

usytuowana przy drodze do kościoła, wpisana została do rejestru zabytków pod nr 238/Wlkp/B decyzją z dnia 10.12.1985 r. Na murowanym cokole postać świętego w ubiorze duchownego trzyma w prawej ręce palmę męczeńską, a lewą wspiera na ruszcie – symbolu swego męczeństwa. Zachowana w dobrym stanie.

6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe)

Krajobraz kulturowy to przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze (art. 3, pkt 14 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). W celu jego ochrony oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej, cyt. ustawa przewiduje ochronę poprzez wpis do rejestru zabytków cennych kulturowo struktur przestrzennych – układów urbanistycznych, ruralistycznych, krajobrazów kulturowych.

Układ urbanistyczny Władysławowa wpisany został do rejestru zabytków pod nr A-420/162 decyzją z dnia 31.07.1989 r. Miasto Władysławów lokowane zostało w 1727 r. w bezpośrednim sąsiedztwie średniowiecznej wsi Russocice, której rodowód wywodzony jest z XIV w. i łączony jest erekcją parafii dla której na pocz. XV w. wzniesiono murowany kościół gotycki p.w. św. Michała Archanioła. Właściciel Russocic Jan Władysław Kretkowski w dniu 26 kwietnia 1727 r. uzyskał od króla Augusta II Mocnego zezwolenie na lokację w bezpośrednim sąsiedztwie Russocic miasta Władysławowa, którego nazwa wywodziła się od imienia jego właściciela. W mieście osiedlili się rzemieślnicy, głównie związani z tkactwem, których cech powołany został tutaj już w 1739 r.

Miasto ulokowane zostało na planie wąskiego prostokąta, położonego na osi wschód - zachód, którego wschodni bok przylegał do istniejącej wsi Russocice. Jego podstawą było płaskie wyniesienie, łagodnie opadające w kierunku północnym i południowym ku podmokłym łąkom. Centralnym ośrodkiem kompozycyjnym miasta był jego rynek, wytyczony jako prostokąt o stosunku boków 4:1. Do jego wschodniego boku przylegała obszerna parcela, na której ulokowano karczmę, objętą od północy i południa ulicami łączącymi rynek z traktem kalisko-toruńskim wiodącym przez Russocice. Z południowo-zachodniego narożnika rynku wyprowadzono na zachód ulicę, której kontynuację stanowiła droga prowadząca do Tuliszkowa i dalej do Rychwała, natomiast z narożnika północno-zachodniego - ulicę w kierunku północnym prowadzącą

przez Chylin do Konina. Z południowego boku rynku wyprowadzono w kierunku południowym obecną ulicę Senatorską. Wokół tego podstawowego, niezmiennego do czasów współczesnych układu rynku i ulic wytyczono sieć wąskich i długich działek, obniżających się na północ i południe, z częścią przeznaczoną pod zabudowę przy ulicy i ogrodem położonym na tyłach. Ich zaplecze zostało zmeliorowane rowami melioracyjnymi, które zapewniały dostęp do wody użytkowanej w celach gospodarczych. W zamyśle jego fundatora Władysławów miał być miasteczkiem rzemieślniczym, dlatego przy wyznaczaniu działek nie planowano dostępu do pól. Wznoszone budynki usytuowane były szczytowo w stosunku do ulicy, z czasem zastępowano je domami wznoszonymi kalenicowo, często na skutek łączenia dawnych, wąskich działek lub w wyniku wytyczania nowych o większej szerokości (ul. Tuliszkowska i Konińska).

Układ urbanistyczny dawnego miasta Władysławowa, obecnie wsi (Władysławów utracił prawa miejskie w 1933 r.), jest przykładem dobrze zachowanej miejscowości o XVIII-wiecznym rodowodzie lokacyjnym, na której strukturze przestrzennej silne piętno odcisnęła rolniczo-rzemieślnicza działalność jego mieszkańców. Specyficzny układ działek mieszkalnych położonych wokół rynku jest charakterystyczny dla miast tkackich wschodniej i południowej Wielkopolski i bezpośrednio wynika z dawnej warsztatowej produkcji tkanin. Nie bez znaczenia pozostaje unikalne powiązanie funkcjonalne Władysławowa z sąsiadującymi z nim od wschodu średniowieczną wsią Russocice, a od zachodu z XIX-wieczną osadą Felicjanów.

Obecny Władysławów to rozwijająca się w zrównoważony sposób wieś gminna, która mimo upływu wieków zachowała swój pierwotny, czytelny XVIII-wieczny układ przestrzenny.

6.5. Zabytki archeologiczne

Zabytki archeologiczne są częścią dziedzictwa kulturowego. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. 96.120.564 z dnia 9 października 1996 r.) uznaje je jako źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”. Zgodnie z definicją zastosowaną w ustawie o ochronie i opiece nad zabytkami zabytek archeologiczny, to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek

ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 pkt 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Dziedzictwo archeologiczne jest bogactwem kulturowym pozostawionym nam przez przeszłe pokolenia ludzkości, które zamieszkiwały dawniej naszą planetę. Składają się na nie wszelkie materialne ślady ludzkiej egzystencji pozostawione na ziemi, pod ziemią czy w wodzie. Mogą one mieć postać opuszczonych budowli i ich pozostałości, urządzeń osadniczych (np. palenisk, pieców garncarskich, studni, jam zasobowych), cmentarzysk, pól bitewnych, miejsc kultu i warstw ziemi powstałych w wyniku działalności z wszelkimi przedmiotami z nimi związanymi. Źródła archeologiczne stanowią nieodnawialny depozyt przekazany nam przez przeszłe pokolenia, depozyt, który jesteśmy zobowiązani chronić, mądrze i oszczędnie wykorzystywać i w możliwie jak najmniej uszczuplonym stanie przekazać przyszłym pokoleniom. Zachowanie dziedzictwa archeologicznego jest ważne dla wszystkich: dla naukowców (archeologów), którzy badając je odtwarzają przeszłość; dla turystów, którzy czerpią wrażenia kontaktu z przeszłością odwiedzając udostępnione do zwiedzania stanowiska archeologiczne; dla młodzieży szkolnej, która zyskuje zrozumienie dziejów ludzkości odwiedzając wystawy muzealne; dla wszystkich, którym dziedzictwo archeologiczne dostarcza odczucia posiadania głębokich korzeni naszej obecnej z dziedzictwa archeologicznego czerpią poczucie swojej tożsamości kulturowej i związku emocjonalnego z danym miejscem lub regionem.

6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Władysławów nie ma stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków.

6.5.2. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej

Na terenie gminy Władysławów nie rozpoznano dotychczas stanowisk archeologicznych o własnej formie krajobrazowej.

6.5.3. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i krótką analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne

Obszar gminy Władysławów został rozpoznany archeologicznie w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). AZP to program badawczy obejmujący swym zasięgiem terytorium całej Polski. Pozwala na dokładne rozpoznanie zasobów archeologicznych. W swych założeniach obejmuje bowiem kilka etapów

badawczych: 1. kwerendę archiwalną w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach, 2. badania powierzchniowe.

Należy jednak pamiętać, że baza danych AZP jest bazą otwartą. Dołączane są do niej ciągle nowe informacje pochodzące z kolejnych badań czy też weryfikacji badań wcześniejszych. W związku z powyższym dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie.

Na terenie gminy Władysławów zewidencjonowano dotychczas 78 stanowisk archeologicznych, na które składa się 159 faktów osadniczych. Poniżej zaprezentowano tabelkę prezentującą zasoby dziedzictwa archeologicznego z terenu gminy Władysławów z podziałem na fakty osadnicze:

Ilość stanowisk archeologicznych	Ilość faktów osadniczych	Kategorie stanowisk archeologicznych												
		Rejestr							Ewidencja					
		grodziska	zamki, dwory	fortyfikacje	osady, ślady	cmentarzyska płaskie	cmentarzyska kurhanowe	inne	grodziska	zamki, dwory	osady, ślady osadnicze	Cmentarzyska płaskie	Cmentarzyska kurhanowe	inne
78	159	-	-	-	-	-	-	-	-	2	153	2	-	2

Opracowano na podstawie gminnej ewidencji zabytków archeologicznych z 2020 r.

Obszar gminy Władysławów w zakresie fizycznogeograficznej regionalizacji Polski kwalifikuje się do podprovincji: Niziny Środkowopolskie, makroregionu: Nizina Południowowielkopolska i mezoregionu: Wysoczyzna Turecka. Rzeźba terenu gminy jest urozmaicona. Wpływ na jej ukształtowanie miały czynniki geomorfologiczne i geologiczne całej epoki lodowcowej, jak również okresów starszych.

Rzeźba terenu jest charakterystyczna dla krajobrazów starogłacialnych, związanych ze zlodowaceniem środkowopolskim. Są to formy akumulacji glacialnej i szczelinowej, typowe dla krajobrazu wysoczyzn morenowych, płaskich, urozmaiconych jedynie skupiskami wydym rozciętych dolinami rzek. O wyglądzie tutejszego terenu zadecydowało ostatnie zlodowacenie. Wody topniejącego lądolodu wyrzeźbiły teren zbierając się w niedalekiej pradolinie Warszawsko-Berlińskiej. Późniejsze erozje złagodziły nieco formy utworów polodowcowych. Złagodziły się wzgórza, zarosły i zanikły jeziora oraz zastoiska wodne. Obecnie urozmaicenie morfologii terenu gminy stanowią niewielkie wzniesienia morenowe, wchodzące w skład Wzgórz Tureckich.

Zdecydowana większość występujących na terenie gminy, jak również całego obszaru podregionu konińskiego, form przekształceń rzeźby terenu jest pochodzenia antropogenicznego. Związane jest to z eksploatacją złóż węgla brunatnego. Wydobywaniu węgla towarzyszy powstawanie form wklęsłych i wypukłych. Następstwem stosowania odkrywkowej metody wydobywania węgla brunatnego jest występowanie przy prowadzonych odkrywkach wyrobisk i hałd pokopalnianych.

Według podziału hydrograficznego Polski teren gminy Władysławów należy do lewobrzeżnej zlewni rzeki Warty. Cały teren jest bardzo ubogi w ciekii powierzchniowe. Podstawową sieć wodną gminy tworzą lewobrzeżne dopływy rzeki Warty - rzeka Topiec z rowem północnym i południowym. Rzeka przepływa przez miejscowości Tarnowski Młyn i Piorunów. Na wysokości Kun rzekę zasilają wody prawobrzeżnego potoku bez nazwy, który płynąc ze wschodu na zachód przepływa przez Skarbki i Natalię. Dalej na północ za miejscowością Beznazwa rzekę zasila lewobrzeżny potok, mający swe źródła w lasach w okolicy Stawek. Podział hydrograficzny jest konsekwencją obecności po wschodniej stronie złoża pasma wzgórz zbudowanych z materiału wodnolodowcowego, dominującego na obszarze równiny morenowej powstałej po zlodowaceniu środkowopolskim.

Początki kształtowania się osadnictwa grup ludzkich na terenie dzisiejszej gminy Władysławów sięgają prawdopodobnie starszej epoki kamienia – paleolitu. Grupy ludzkie, które wówczas dotarły na omawiany teren to gromady łowców podążających za przemieszczającymi się sezonowo na osi północ-południe reniferami. Niestety dotychczas nie odkryto na terenie dzisiejszej gminy zabytków archeologicznych wiązanych jednoznacznie z tym okresem.

Szereg zmian kulturowych i klimatycznych związanych jest z początkiem holocenu. Na ten okres datuje się środkową epokę kamienia – mezolit. W tym czasie obserwuje się generalne ocieplenie klimatu. Dominującą formą stało się myślistwo typu traperskiego. Polowano na zwierzynę i łowiono ryby w obrębie określonego terytorium, uzupełniając jadłospis zbieractwem roślin dziko rosnących. Ogólnie rzecz biorąc, wszystkie te społeczności prowadziły podobny, półkoczowniczy tryb życia. Tereny rzeczne wraz z rozległymi rozlewiskami i zróżnicowanymi typami lasów stwarzała dogodne warunki dla tego typu gospodarki. Lasy nie stanowiły zwartej pokrywy. Wolne lub prawie wolne od nich były piaszczyste wydmy, które ze względu na suche podłoże i bliskość wody były najdogodniejszym miejscem dla czasowych obozowisk, zakładanych przez ówczesną ludność. Nic więc dziwnego, że okolice dzisiejszej gminy przyciągały

grupy łowców – zbieraczy. Na omawianym terenie odkryto typowe dla okresu mezolitu, drobne narzędzia wykonane z krzemienia (tzw. mikrolity).

Bardziej ustabilizowane osadnictwo widoczne jest jednak dopiero w młodszej epoce kamienia - neolicie. Neolit przynosi rewolucyjne zmiany w historii ludzkości. Dotychczasowa gospodarka przyswajająca dzięki opanowaniu uprawy ziemi i hodowli zwierząt, została zastąpiona przez gospodarkę wytwarzającą. Wraz z osiadłym trybem życia pojawiły się takie wynalazki jak: stałe budownictwo mieszkalne i gospodarcze, umiejętność lepienia i wypalania naczyń glinianych, znajomość tkactwa itp. Pierwszą kulturą w pełni neolityczną była kultura ceramiki wstęgowej. Ludność tej kultury zakładała swoje osiedla na żyznych terasach rzecznych, na czarnych i brunatnych ziemiach. Lokowali na nich stałe osady składające się z długich, prostokątnych domów. Zajmowali się głównie uprawą roli oraz hodowlą.

Większe skupiska ludzkie z okresu neolitu na terenie dzisiejszej gminy Władysławów wiążą się z jednak dopiero z kulturą pucharów lejkowatych (między innymi w okolicach miejscowości Wyszyna). Ówczesna ludność zamieszkiwała niewielkie osady, położone na łagodnych stokach wydmywnych wzniesień. Zajęcia gospodarskie ogniskowały się głównie wokół uprawy zbóż oraz hodowli zwierząt. Charakterystyczną cechą ludności tej kultury w zakresie obrządku pogrzebowego były monumentalne grobowce megalityczne („kujawskie”) w postaci długiego (do 130 m), trójkątnego (o podstawie do 15 m) kopca obstawionego wielkimi kamieniami. Pochówki w obudowie kamiennej znajdowały się pod nasypem grobowca.

Sporadyczne są natomiast ślady obecności na naszych terenach ludności kultury amfor kulistych rozwijającej się prawie równolegle z kulturą pucharów lejkowatych.

Z upowszechnieniem się nowego materiału (brązu) wiąże się dalszy rozwój gospodarczo-cywilizacyjny w epoce brązu. Docierał on na nasze tereny drogą wymiany z południa Europy, zwiększając rolę handlu i powodując przenikanie się wpływów. W środkowym i późnym okresie epoki brązu zaczęła się rozwijać na ziemiach polskich kultura łużycka, zaliczana do wielkiego kompleksu kultur popielnicowych, rozprzestrzeniających się stopniowo z centrum naddunajskiego na rozległe tereny Europy.

W VII w p.n.e. rozpoczyna się na ziemiach polskich epoka żelaza, kiedy to nadal funkcjonowała na naszych terenach ludność wiązana z kulturą łużycką. Obok wyrobów brązowych, których udział systematycznie maleje, pojawiają się

wówczas wyroby żelazne. Osadnictwo kultury łużyckiej na terenie dzisiejszej gminy jest bogato reprezentowane. Na terenie dzisiejszej gminy znajdują się liczne osady ludności tej kultury (między innymi w okolicach miejscowości Beznazwa, Kuny i Wyszyna) oraz cmentarzysko w miejscowości Ignacewo.

Pod koniec okresu halsztackiego rozpoczyna się stopniowy rozkład kultury łużyckiej, spowodowany prawdopodobnie kryzysem gospodarczym wywołanym pogorszeniem się klimatu oraz zbytym wyeksploatowaniem środowiska naturalnego. Dodatkowym czynnikiem destabilizacyjnym był najazd Scytów. Osłabiona ludność kultury łużyckiej była stopniowo podbijana lub kolonizowana przez pokrewne im ludy tworzące kulturę pomorską.

Początek wieku IV p.n.e. wiąże się z masowym upowszechnieniem się żelaza jako podstawowego surowca, ujednolicenia używanych ozdób, narzędzi, broni, przedmiotów codziennego użytku. Na terenie ziem polskich wykształciła się wówczas tzw. kultura przeworska. Miało to miejsce w późnym okresie lateńskim (młodszy okres przedrzymski). Rozwijała się ona następnie w kolejnym okresie – wpływów rzymskich. Na obszarze naszej gminy notujemy kilkadziesiąt stanowisk osadniczych kultury przeworskiej (między innymi w okolicach miejscowości Beznazwa, Kuny i Wyszyna). Powiązane z tymi stanowiskami cmentarzysko zostało zewidencjonowane w okolicach miejscowości Kuny.

Na przełomie IV i V w. n.e. większość obszarów ziem polskich przeżywa głęboki kryzys kulturowy, osadniczy i gospodarczy. Związane jest to prawdopodobnie załamaniem się dotychczasowej sytuacji politycznej Europy w wyniku najazdu Hunów. Najazd ten wywołał masowe przesunięcia ludności zamieszkującej jej środkową część oraz zlikwidował wpływ Cesarstwa Rzymskiego. Rozpoczął się okres wędrówek ludów. Bezpośrednim tego skutkiem było zahamowanie trwającego kilka wieków rozwoju gospodarczego i społecznego na ziemiach polskich.

Począwszy od VI w. n. e. wkraczamy w nowy okres dziejów zwany wczesnym średniowieczem. Gęstość osadnictwa w tym okresie jest raczej niewielka. Znaczny rozwój gospodarczy, społeczny i kulturowy zaczął się w wieku VIII. W ciągu IX i X wieku kształtowały się podstawy terytorialne państwa polskiego. Powstały wówczas grody – siedziby przedstawicieli władzy, ośrodki gospodarcze i załóżki przyszłych miast. Widoczne są fazy powstawania grodów: okres plemienny, kiedy grody skupiają się w Wielkopolsce zachodniej i południowo-zachodniej; następnie w czasie bezpośrednio poprzedzającym okres formowania państwa grody powstają w środkowej i północno-wschodniej

Wielkopolsce; sieć grodów rozrasta się następnie przynajmniej w trzech fazach w miarę poszerzania się terytorium państwa piastowskiego.

Także na obszarze dzisiejszej gminy Władysławów osadnictwo rozwijało się również we wczesnym i późnym średniowieczu. W tym czasie kształtuje się obecny układ miejscowości, stanowiska średniowieczne i nowożytnie występujące w pobliżu obecnych miejscowości wyznaczają tym samym ich metrykę. Szczególnie bujny rozwój osadnictwa i powstawania wsi nastąpił od XV – XVI w., a nawet na czasy późniejsze, jak w przypadku miasta Władysławowa, które lokowane było na prawie miejskim w 1727 r. przy dawnej siedzibie szlacheckiej w Russocicach. Od 1728 r. Władysławów był w posiadaniu rodu Gurowskich. Podstawą rozwoju Władysławowa było tkactwo.

Do interesujących stanowisk archeologicznych należą pozostałości zamku w Russocicach. Stanowisko to zewidencjonowano w trakcie badań powierzchniowych prowadzonych w ramach AZP w roku 1994. Zarejestrowano wówczas w ogrodzie przed domem fragmenty ceramiki średniowiecznej, co potwierdziło istnienie w tym miejscu dworu średniowiecznego, poprzedzającego zamek. Ta budowla obronna musiała istnieć już w 1438 r. i była siedzibą rodziny Russockich herbu Korab. Następnie wzniesiono zamek, który istniał jeszcze w połowie XVIII w. Zachowały się inwentarze z lat 1749-1751, które podają, że był już wówczas budowlą zniszczoną. Na jego teren prowadził most. Na pierwszej kondygnacji znajdowała się sień, izba wielka, skarbiec, apartament, a na górnej – izba stołowa, izba wielka, a po jej drugiej stronie były opuszczone już pomieszczenia. Około połowy XIX wieku zamek przebudowano nadając mu neogotycką formę. Z czasem zniszczony zamek został (w latach 70. XX w) wysadzony.

Warto również wspomnieć tutaj o przeprowadzonych w 2018 r. badaniach geofizycznych na zamku w Wyszynie. Celem badań było zweryfikowanie podejrzeń o lokalizacji pozostałości fundamentów i wkopów fundamentowych na terenie zachowanych ruin, co pozwoliłoby na rekonstrukcję zasięgu i rozplanowania budowli. Z dawnego potężnego kompleksu do dziś zachowały się jedynie dwie ośmioboczne wieże połączone ze sobą murem: kompletnie zachowana pięciokondygnacyjna wieża wschodnia oraz przyziemie wieży zachodniej. Zachował się także budynek skrzydła północnego – obecnie mieszkalny. Do badań wytypowano dwa poligony badawcze (poligon 1 – skrzydło zachodnie, poligon 2 – skrzydło wschodnie). W skrzydle zachodnim udało się potwierdzić relacje zewnętrznej kurtyny skrzydła z wieżami narożnymi oraz

z istniejącym budynkiem północnym. Okazało się jednak, że wewnątrz zabudowań skrzydła zachodniego zachowały się fundamenty, a nawet pozostałości ścian. Polygon 2 – skrzydło wschodnie – ze względu na porastającą roślinność i możliwości pokrycia pomiarami, zdecydowano się wytyczyć obszar odpowiadający zasięgowi domniemanych pozostałości frontowej wieży bramnej i zbadać jej relacje z bramą oraz zachowanym do dziś budynkiem mieszkalnym. Według wcześniejszych interpretacji wieża miała łączyć się pod kątem prostym z zachowanymi basztami, a także z budynkiem skrzydła północnego. Podczas badań w 2018 r. zarejestrowano anomalie odpowiadające fundamentom wschodniej wieży bramnej i jej połączeń z bramą wjazdową. Co więcej, od wieży, w kierunku północno-wschodnim prawdopodobnie odchodził mur (którego nie udało się rozpoznać dostatecznie wiarygodnie, ze względu na utrudnienia terenowe w postaci gęstej roślinności). Najciekawsze jednak wyniki dostarczone przez metodę radarową na terenie polygonu nr 2 dotyczą braku anomalii po północno-zachodniej stronie wieży. Podważa to interpretację o istnieniu połączenia tej wieży murem kurtynowym z istniejącym budynkiem mieszkalnym.

6.5.4. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych

Stanowiska archeologiczne podlegają stałym zagrożeniom. Z każdym rokiem, wraz z rozwojem techniki, intensyfikacją działalności przemysłowej, gospodarczej, rolniczej rośnie stopień ich zagrożenia oraz pojawiają się nowe.

W myśl art. 6 pkt 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne – bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, może bowiem okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.

Stan zachowania stanowisk archeologicznych na terenie gminy Władysławów wynika w dużej mierze z konsekwencji współczesnych perturbacji osadniczych, zwłaszcza rozwoju nowego osadnictwa. Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są przede wszystkim:

- 1) inwestycje budowlane i przemysłowe, zwłaszcza rozwój budownictwa mieszkalnego i przemysłowego oraz budowa i rozbudowa dróg na terenie gminy, a także dróg dojazdowych do pól,
- 2) rozbudowa sieci wodociągowych i kanalizacyjnych,
- 3) wszelkiego typu eksploatacje zasobów naturalnych.

Gmina Władysławów jest gminą o charakterze rolniczym. Istotnym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych jest także działalność rolnicza, a zwłaszcza głęboka orka. Natomiast najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych).

Zagrożeniem dla dziedzictwa archeologicznego jest też rozwój turystyki zwłaszcza nad rzekami, jeziorami i w obszarach leśnych. Tereny te atrakcyjne pod względem rekreacyjnym obecnie, często były również okupowane przez ludzi w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Dostęp do wody, który stanowił podstawę egzystencji osadniczej umożliwiał tworzenie osad o metryce sięgającej od epoki kamienia po czasy nowożytne.

Do innego rodzaju zagrożeń należy działalność nielegalnych poszukiwaczy. Zagrożają oni przede wszystkim cmentarzyskom oraz stanowiskom o własnej formie krajobrazowej, jak grodziska czy fortyfikacje ziemne oraz pozostałości z okresu II wojny światowej.

Przewidywane działania na terenie gminy, które mogą stanowić zagrożenie dla stanowisk archeologicznych – na podstawie Wieloletniej Prognozy Finansowej Gminy Władysławów na lata 2024-2033:

- budowa oczyszczalni ścieków i systemu sieci kanalizacji sanitarnej w gminie Władysławów - ETAP I;
- realizacja Projektu „Budowa nowej linii kolejowej Turek - Konin” w ramach Programu Uzupełniania Lokalnej i Regionalnej Infrastruktury Kolejowej - Kolej+ do 2029 roku;
- budowa drogi gminnej w miejscowości Tarnowski Młyn;
- budowa drogi dojazdowej w miejscowości Chylin;
- przebudowa drogi powiatowej nr 4479P Tuliszków – Tarnowa – Władysławów;
- budowa drogi dojazdowej wraz z chodnikiem i infrastrukturą towarzyszącą w miejscowości Felicjanów dz. nr 286/11;
- budowa drogi dojazdowej z chodnikiem i infrastrukturą towarzyszącą w miejscowości Russocice.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawastrzeń kulturowych

podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych ujętych w ewidencji zabytków, w planach zagospodarowania przestrzennego albo w decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – Kierownika Delegatury w Koninie.

7. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne, w rozumieniu Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego (ang. *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*), której tekst został przyjęty w Paryżu na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., odnosi się do współcześnie praktykowanych zjawisk kulturowych przekazywanych z pokolenia na pokolenie. Zaliczają się do nich:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne,
- zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- wiedza o przyrodzie i wszechświecie oraz związane z nią praktyki,
- umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Dziedzictwo niematerialne przekazywane z pokolenia na pokolenie i odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody, jest źródłem poczucia świadomości, ciągłości i tożsamości. Zdarzenia, historie z nimi związane, legendy ożywiają mury, pola, lasy i są bardzo ważnym elementem walorów turystycznych. Bywa, że odpowiednio wypromowane stają się zasobami turystycznymi: Niematerialne w swoim charakterze dziedzictwo w ofercie turystycznej najczęściej przedstawiane jest jako imprezy folklorystyczne. Wiele z imprez folklorystycznych obecnych w kalendarium nawiązuje do kalendarium obrzędów chrześcijańskich. Uroczyste msze, procesje, misteria stanowią często bardzo widowiskowy element krajobrazu kulturowego przyciągający ruch turystyczny. Ważnym składnikiem dziedzictwa niematerialnego jest życie codzienne mieszkańców wsi,

które także dla potrzeb turystyki znajduje swój wyraz jako walor. Kolejną ważną grupą imprez folklorystycznych stanowią te, których podstawą są różne pozostałe elementy dziedzictwa wiejskiego, zarówno materialnego, jak i niematerialnego.

Dobłą formą zachowawczą dla tutejszego dziedzictwa kulturowego są podejmowane działania i imprezy organizowane przez Gminny Ośrodek Kultury, przy którym działają m.in.: zespół ludowy „Wyszynianki”, a także „Seniorskie Nuty” oraz Młodzieżowa Orkiestra Dęta OSP we Władysławowie, której tradycje sięgają 1915 r. Do niedawna funkcjonował również teatr obrzędowy „Srebrny Włos”, który działał od 1988 r. i szczególnie zasłużył się w popularyzacji dziedzictwa kulturowego. Na repertuar zespołu składała się obrzędowość doroczna oraz scenki z życia wsi m.in.: „Pieczenie chleba”, „Kiszenie kapusty”, „Pirzok Władysławowski”, „Pieczenie gruli”, „Oczepiny”, „Uczta w wyszyńskim zamku” czy widowisko obrzędowe „Pobaby i tołka,” będące promocją zbioru darów jesieni, (pobaby to wykopki, a tołka to pomoc sąsiedzka). Zespół prezentował też program „Pieśni Prababć”. Warto byłoby informacje o wspomnianych obrzędach zachować i popularyzować na stronie GOK-u.

Biblioteka Publiczna Gminy Władysławów również upowszechnia dziedzictwo kulturowe. Gromadzi ona, opracowuje i udostępnia materiały biblioteczne, promuje czytelnictwo i kulturę, organizuje również różnorodne formy działalności kulturalnej i edukacyjnej.

Depozytariuszami tradycji są także koła gospodyń wiejskich, których działalność, poczynając od XIX w., zwiększa uczestnictwo mieszkańców wsi w dziedzinie kultury i kultywowaniu folkloru. Na terenie gminy są to KGW: Beznazwa, Chylin, Jabłonna, Kuny, Natalia, Polichno, Russocice, Skarbki, Tarnowski Młyn, Wyszyna – które integrują lokalne społeczności i rozwijają kulturę ludową, przygotowują kulinaria w oparciu o regionalne produkty żywnościowe i wytwarzane tradycyjnymi metodami w gospodarstwach domowych, które prezentują podczas lokalnych imprez w gminie lub uczestnicząc w różnych konkursach. Lokalni wytwórcy produkują artystyczne wyroby, prezentując je również podczas wspomnianych imprez, które nie tylko dostarczają rozrywki, ale również edukują, promują i propagują tradycje. W wielu domach pielęgnowane są tradycje świąteczne i eksponowane z tym pamiątki, kultywowane stare zwyczaje - szczególnie widoczne w obchodach świąt bożonarodzeniowych i wielkanocnych, nadal praktykuje się domowe przetwarzanie żywności, wyrabia domowe nalewki, praktykuje ziołolecznictwo, używa się tradycyjnych sprzętów, starsi rozmawiają zanikającą już gwara,

przekazują miejscowe legendy.

Ponadto organizowane na terenie gminy różne uroczystości np. koncerty noworoczne, konkursy, warsztaty, spotkania i wystawy związane z pielęgnacją tradycji bożonarodzeniowych i wielkanocnych z symbolicznymi palmami, korowód w Święto Trzech Króli, Gminny Dzień Kobiet, Gminny Dzień Strażaka, Boże Ciało, Gminny Dzień Dziecka, obrzęd Nocy Świętojańskiej w Głogowej, Gminne Zawody w Powożeniu Zaprzęgami Konnymi, Dni Władysławowa – Muzyczny Port Władysławów, Dożynki Gminno-Parafialne, Święto Pieczonego Ziemniaka w Tarnowskim Młynie, obchody świąt narodowych, są nie tylko widowiskowym elementem krajobrazu kulturowego, odnoszą się także do tradycji i lokalnych zwyczajów oraz są czynnikiem umacniającym tożsamość lokalną. Nie ma bowiem lepszej możliwości budowania tożsamości lokalnej oraz kształtowania emocjonalnych postaw wobec swojej miejscowości i do sprzyjania kreatywności społecznej, niż opartych na wartościach jej dziedzictwa kulturowego, który jest dobrą podstawą do tworzenia wizerunku miejscowości, a atrakcyjny wizerunek przyciąga kapitał ludzki i finansowy.

Ogromny zasięg kultury masowej i postęp cywilizacyjny wpłynęły na dyskredytację dawnych wzorów i modeli życia społeczności lokalnych. Dlatego warto uwzględnić ten temat w scenariuszach organizowanych imprez, ofertach, pokazach itp. Innym, bardzo ważnym elementem ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego jest prowadzenie na szeroko zakrojonej skali działań związanych z edukowaniem przede wszystkim młodego pokolenia w zakresie tej tematyki. Dziedzictwo kulturowe akumuluje i przechowuje wielorakie wartości: intelektualne, moralne, społeczne, religijne czy estetyczne. Związek człowieka z dziedzictwem regionu jest wartością, którą należy głównie młodym ludziom uświadamiać, co z pewnością zaowocuje kształtowaniem się w nich poczucia własnej tożsamości, a co za tym idzie, postawą zaangażowania w sprawy związane z codziennym życiem wspólnoty, a także otwarcia się na inne społeczności i kultury.

Heraldyka samorządowa również odnosi się do dziedzictwa kulturowego, bowiem symbolika herbu Władysławowa zaczerpnięta jest z dokumentu lokacyjnego z 1727 r., w którym opisano, widniejącego w herbie Kretkowskich - założycieli Władysławowa, lwa. Wizerunek obecnego herbu określa Uchwała Nr 282/22 Rady Gminy Władysławów z dnia 29 listopada 2022 r. w sprawie ustanowienia herbu, flagi, (...) oraz zasad ich używania, gdzie zapisano w § 2. Herb Gminy Władysławów składa się z wizerunku złotego lwa w polu błękitnym,

trzymającego w łapach podkowę i strzałę grotem w dół – herb Dołęga.

8. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

8.1. Uwarunkowania wynikające ze „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy”

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy jest aktem planowania ogólnego. Jest to jedyny obligatoryjny dokument planistyczny opracowywany dla całej gminy w jej granicach administracyjnych. Określa jej perspektywiczną politykę przestrzenną i filozofię rozwoju oraz interesy publiczne, które mają być współrealizowane przez innych uczestników zagospodarowania przestrzennego.

Pierwsza część *Studium*, dotycząca uwarunkowań, to podsumowanie stanu istniejącego w momencie ogłoszenia o przystąpieniu do jego opracowania. Ta część uwzględnia istniejące zagrożenia, wskazuje na dotychczasowe przeznaczenia, zagospodarowania, ład przestrzenny, stan środowiska, przyrodę i krajobraz kulturowy oraz stan dziedzictwa kulturowego.

Druga część *Studium* dotyczy kierunków zagospodarowania przestrzennego, a odnośnie do środowiska kulturowego wskazuje na ewentualne planowane jego przekształcenia oraz na kierunki ochrony. W części *Studium* odnoszącej się do kierunków zagospodarowania przestrzennego, w sposób szczególnie uwzględnia się:

- ustalenia *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*,
- ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami,
- metody zapobiegania lub ograniczenia zagrożeń dla zabytków,
- zasady użytkowania zabytków oraz ochronę zabytków wpisanych do rejestru zabytków oraz ich otoczenia oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Władysławów przyjęte zostało Uchwałą Nr 86/15 Rady Gminy Władysławów z dnia 17 listopada 2015 r., ze zmianą przyjętą Uchwałą Nr 251/18 z dnia 4 czerwca 2018 r.

Studium jako akt planowania kształtującego politykę przestrzenną gminy wyodrębnia cele, uwarunkowania i kierunki zagospodarowania przestrzennego, które doprowadzą do wykorzystania wszystkiego co cenne i niepowtarzalne dla rozwoju gminy. Należy tu wymienić walory przyrodnicze i krajobrazowe, wartości kulturowe, zasoby materialne i inicjatywy lokalne, jak również warunki wynikające

z położenia gminy, jej powiązań administracyjnych i gospodarczych.

W części I. „Uwarunkowania rozwoju”, w rozdz. 9. „Stan i ochrona dziedzictwa kulturowego, zabytków i dóbr kultury współczesnej” przedstawiono zarys historii gminy, obiekty wpisane do rejestru zabytków i ujęte w wykazie konserwatora zabytków, scharakteryzowano układ przestrzenny Władysławowa i rozmieszczenie stanowisk archeologicznych.

W części II. „Kierunki zagospodarowania przestrzennego” w rozdz. 3. „Kierunki i wskaźniki dotyczące zagospodarowania oraz użytków terenów”, wśród obszarów wymagających przekształceń i rehabilitacji wymieniono:

- 1) centrum miejscowości Władysławów – Russocice – wymóg przekształceń wynika z potrzeby przywrócenia ładu przestrzennego w obszarze o wysokich walorach kulturowych; jako kierunek przekształceń przyjmuje działania rewitalizacyjne zgodnie z wymogami określonymi dla strefy ochrony krajobrazu,
- 2) obszar wsi Wyszyna – wymóg przekształceń wynika z potrzeby przywrócenia ładu przestrzennego, wyeksponowania wartości zabytkowych i krajobrazowych obszaru.

Dla terenów zieleni urządzonej wskazano:

- obowiązek ochrony zabytkowej zieleni parku w Chylinie wpisanego do rejestru zabytków i parku w Wyszynie, będącego pozostałością zespołu zamkowego,
- obowiązek uzgadniania wszelkich działań z właściwym wojewódzkim konserwatorem zabytków w granicach parków objętych ochroną,

Dla terenów cmentarzy wskazano:

- zachowanie ustanowionych stref ochrony konserwatorskiej dla cmentarza ewangelicko-augsburskiego w Felicjanowie, cmentarza rzymskokatolickiego i żydowskiego w Russocicach, cmentarza rzymskokatolickiego w Wyszynie,
- zachowanie historycznego rozplanowania, zabytkowej sztuki sepulkralnej oraz ogrodzenia i zabytkowej zieleni,
- zagospodarowanie terenów przyległych do granic cmentarzy w sposób zapewniający ich właściwą ekspozycję,
- formę zabudowy indywidualną, nawiązującą do lokalnej tradycji.

W rozdz. 5. przedstawiono kierunki i zasady ochrony konserwatorskiej. Wyznaczono strefy ochrony konserwatorskiej, dla których określa się ograniczenia w możliwościach zagospodarowania terenów, realizacji inwestycji oraz kształtowania zabudowy:

- 1) strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej dla obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków,

- 2) strefa ochrony zachowanej parcelacji działek dla zespołu urbanistycznego Władysławów – Russocice,
- 3) strefa ochrony krajobrazu dla układu przestrzennego miejscowości Władysławów – Russocice i wsi Wyszyna,
- 4) strefa ochrony konserwatorskiej zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych.

W obrębie strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej obowiązuje:

- a) zachowanie historycznego układu przestrzennego, rozplanowania ze wszystkimi elementami,
- b) rewaloryzacja i modernizacja obiektów o wartościach kulturowych,
- c) dostosowanie nowej zabudowy do historycznej formy i kompozycji przestrzennej w zakresie stosowanego materiału, skali i formy architektonicznej,
- d) usunięcie i przebudowa obiektów dysharmonijnych,
- e) zakaz lokalizowania wysokościowych obiektów inżynieryjnych, przemysłowych, uciążliwych zakładów usługowych,
- f) dodatkowo dla obszaru rynku we Władysławowie obowiązuje:

- konserwacja zachowanych głównych elementów układu przestrzennego,
- zachowanie historycznej parcelacji,
- zachowanie historycznej linii zabudowy,
- wprowadzenie wglądów widokowych na tzw. panoramę zachodnią (od strony szosy konińskiej) oraz tzw. panoramę północną (od strony szosy tureckiej).

Dla strefy ochrony zachowanej parcelacji działek ustalono:

- a) zachowanie historycznej parcelacji,
- b) w przypadku dokonywania podziału nieruchomości, wprowadzone linie podziału muszą kontynuować historyczne rozplanowanie.

Dla strefy ochrony krajobrazu obowiązuje:

- a) ochrona elementów rozplanowania i kompozycji,
- b) zakaz wznoszenia w ciągu powiązań widokowo-krajobrazowych konkurencyjnej do zabytkowej zabudowy obiektów wysokościowych (kominy, maszty, obiekty przemysłowe),
- c) ochrona krajobrazu naturalnego związanego przestrzennie i historycznym założeniem,
- d) ochrona form i sposobu użytkowania terenów takich jak: rozłogi pól, układ dróg, zadrzewień śródpolnych, alei, szpalerów, przebiegu cieków wodnych.

Dla strefy ochrony zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych ustalono obowiązek prowadzenia badań archeologicznych przy inwestycji wymagającej

prac ziemnych oraz przy nasadzeniach leśnych. Warunki prowadzenia badań archeologicznych oraz obowiązki związane z odkryciem przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem, określają przepisy odrębne z zakresu ochrony zabytków.

8.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

Ustalenia ochrony dziedzictwa kulturowego zawarte w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego stanowią prawo lokalne i jedną z ustawowych form ochrony zabytków. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego jest dokumentem planistycznym wykonywanym na podstawie ustaleń Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, a tym samym uwzględnia przyjęte w nim ogólne zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zawiera dodatkowe szczegółowe wnioski konserwatorskie. Ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego odnośnie do dziedzictwa kulturowego dotyczą, poza oczywistymi kwestiami związanymi z obiektami i obszarami, również wszystkich aspektów zagospodarowania przestrzennego mogących mieć wpływ na kondycję środowiska kulturowego. Formułowane są one w trybie nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń.

Wykaz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego zawierających zapisy zabezpieczające ochronę dziedzictwa kulturowego:

I. Uchwała Nr 162/13 Rady Gminy Władysławów z dnia 27 marca 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Władysławów – podobszar I: Beznazwa, Kuny, Piorunów, Tarnowski Młyn, Kamionka, Milinów.

Rozdz. 5. W granicach strefy ochrony zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych oraz strefy intensywnego występowania stanowisk archeologicznych ustala się:

- 1) obowiązek zgłoszenia WKZ zamiaru realizacji inwestycji wymagających robót ziemnych w celu uzgodnienia zakresu ewentualnego nadzoru archeologicznego lub ratowniczych badań archeologicznych;
- 2) obowiązek uzyskania pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prowadzenie nadzorów, prac, badań i ratowniczych badań archeologicznych;
- 3) powiększenie strefy ochrony archeologicznej po odkryciu nowych stanowisk i wpisaniu ich do ewidencji zabytków archeologicznych.

Rozdz. 7. Dla obiektów objętych ochroną ustaleniami planu ustala się:

- 1) obowiązek zachowania istniejącej formy obiektu;
- 2) obowiązek uzgodnienia wszelkich działań inwestycyjnych, prac badawczych, konserwatorskich, restauratorskich oraz robót budowlanych przy obiektach z WKZ;
- 3) dopuszcza się rozbudowę i przebudowę obiektów:
 - a) przy zachowaniu cech rozplanowania elewacji obejmujących rozmieszczenie i wielkość otworów drzwiowych i okiennych, układ gzymsów,
 - b) z zastosowaniem materiałów wykończeniowych użytych w istniejącym budynku;
- 4) funkcje nawiązujące do pierwotnego przeznaczenia tj.: mieszkalnictwo, usługi związane z kulturą, oświatą, wypoczynkiem, gastronomią, turystyką;
- 5) w zakresie lokalizacji reklam i informacji wizualnej:
 - a) zakaz lokalizacji elementów reklamowych, dopuszcza się wyłącznie tablice informacyjne o działalności prowadzonej na terenie obiektu,
 - b) forma informacji oraz miejsce jej umieszczenia na elewacji należy dostosować do kompozycji elewacji;
- 6) obiekty w bardzo złym stanie technicznym, zagrażające bezpieczeństwu jego użytkowników, podlegają ochronie poprzez obowiązek sporządzenia szczegółowej dokumentacji inwentaryzacyjnej konserwatorsko – budowlanej przed dokonaniem rozbioru.

Warunki dokonania ewentualnej rozbioru i zakres badań należy uzgodnić z WKZ.

II. Uchwała Nr 163/13 Rady Gminy Władysławów z dnia 27 marca 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Władysławów – podobszar II: Wyszyna, Jabłonna, Chylin, Russocice, Felicjanów, Władysławów.

§ 14. 1. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej ustala się wymogi w zakresie ochrony:

- 1) obiektów wpisanych do rejestru zabytków,
 - 2) obiektów ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
 - 3) historycznego układu urbanistycznego zespołu miejscowości Władysławów – Russocice,
 - 4) archeologicznego dziedzictwa kulturowego.
2. Plan wyznacza strefy ochrony konserwatorskiej, oznaczone na rysunku planu:
- 1) ścisłej ochrony konserwatorskiej,
 - 2) ochrony zachowanej parcelacji,

- 3) ochrony krajobrazu,
- 4) ochrony zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych.
3. Strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej obejmują:
 - 1) obszar rynku we Władysławowie,
 - 2) zespół dworski w Chylinie,
 - 3) zespół kościoła p.w. Narodzenia NMP w Wyszynie,
 - 4) pozostałości zespołu zamkowego w Wyszynie,
 - 5) cmentarz rzymskokatolicki w Russocicach,
 - 6) cmentarz żydowski w Russocicach,
 - 7) cmentarz ewangelicko-augsburski w Felicjanowie.
4. W granicach strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej ustala się:
 - 1) priorytet wymagań konserwatorskich nad względami wynikającymi z prowadzonej działalności inwestycyjnej, gospodarczej i usługowej; działania konserwatorskie winny zmierzać do zachowania i wyeksponowania głównych elementów zabytkowych;
 - 2) zachowanie i rozwój funkcji nawiązujących do pierwotnego przeznaczenia;
 - 3) zachowanie elementów zagospodarowania terenu i istniejącej zabudowy o wartościach zabytkowych, ich konserwację i adaptację do współczesnych potrzeb z zakazem wprowadzania sposobu użytkowania sprzecznego z charakterem obiektu;
 - 4) zakaz lokalizacji obiektów dysharmonijnych, zakłócających charakter strefy;
 - 5) zachowanie, uporządkowanie i rewaloryzację istniejącej zieleni;
5. W granicach strefy obszaru rynku we Władysławowie ustala się:
 - 1) zachowanie historycznego układu przestrzennego, rozplanowania ze wszystkimi elementami, w tym przebiegu głównych ciągów komunikacyjnych, kompozycji wnętrz urbanistycznych, historycznych linii zabudowy;
 - 2) w przypadku realizacji nowej zabudowy mieszkaniowej lub usługowej oraz przebudowy, rozbudowy i modernizacji istniejących obiektów ustala się obowiązki uwzględnienia następujących warunków:
 - a) dostosowanie do historycznej formy i kompozycji przestrzennej w zakresie stosowanego materiału budowlanego, skali i formy architektonicznej,
 - b) w elewacjach frontowych podziały, proporcje powierzchni okien i ścian, detal oraz kolorystyka powinny być dostosowane do historycznych budynków oraz charakteru wnętrza urbanistycznego,
 - c) zakaz stosowania materiałów wykończeniowych z tworzyw sztucznych,
 - d) zakaz stosowania ogrodzeń z prefabrykatów betonowych;

3) w zakresie lokalizacji reklam i informacji wizualnej:

- a) zakaz lokalizacji elementów reklamowych niezwiązanych z działalnością prowadzoną na terenie działki,
- b) formę reklamy oraz miejsce jej umieszczenia należy dostosować do kompozycji elewacji.

6. W granicach strefy zespołu dworskiego w Chylinie ustala się:

- 1) zachowanie historycznego rozplanowania;
- 2) uporządkowanie i konserwację zachowanych elementów, zabezpieczenie ich przed zniszczeniem, przystosowanie terenu do pełnienia funkcji rekreacyjnych, kulturalnych itp.;
- 3) zachowanie i konserwację istniejącego drzewostanu,
- 4) wszelkie działania inwestycyjne muszą być realizowane w oparciu o projekt rewaloryzacji, obejmujący wszystkie elementy zagospodarowania terenu.

7. W granicach strefy zespołu kościoła par. p.w. Narodzenia NMP w Wyszynie ustala się podporządkowanie wszelkich działań związanych z realizacją zainwestowania oraz wprowadzaniem nowych nasadzeń zachowaniu właściwej ekspozycji obiektu kościoła oraz jego relacji widokowych z otoczeniem.

8. W granicach strefy pozostałości zespołu zamkowego w Wyszynie ustala się:

- 1) uporządkowanie, zabezpieczenie przed zniszczeniem i konserwację zachowanych elementów;
- 2) dopuszcza się rekonstrukcję założenia zamkowego;
- 3) wszelkie działania inwestycyjne powinny być realizowane w oparciu o kompleksowy projekt rewaloryzacji obejmujący wszystkie elementy zagospodarowania poprzedzony wykonaniem szczegółowej inwentaryzacji budynków oraz zieleni.

9. W granicach stref cmentarzy rzymskokatolickich w Russocicach i Wyszynie ustala się:

- 1) zachowanie, ochronę i konserwację cennych pod względem historycznym lub artystycznym nagrobków;
- 2) wszelkie działania inwestycyjne powinny być realizowane w oparciu o kompleksowy projekt zagospodarowania, poprzedzony wykonaniem szczegółowej inwentaryzacji zachowanych elementów (nagrobków, ogrodzeń, bram, kaplic) oraz zieleni.

10. W granicach stref cmentarzy: żydowskiego w Russocicach oraz ewangelickiego w Felicjanowie ustala się:

- 1) obowiązek uporządkowania terenu i urządzenia go jako terenu zieleni

z poszanowaniem pierwotnej funkcji terenu;

2) zachowanie, ochronę i konserwację cennych pod względem historycznym lub artystycznym nagrobków;

3) wszelkie działania inwestycyjne realizowane powinny być w oparciu o projekt zagospodarowania, poprzedzony wykonaniem szczegółowej inwentaryzacji elementów zagospodarowania i drzewostanu.

11. W granicach strefy ochrony zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych ustala się:

1) obowiązek zgłoszenia WKZ zamiaru realizacji inwestycji wymagających robót ziemnych w celu uzgodnienia zakresu ewentualnego nadzoru archeologicznego lub ratowniczych badań archeologicznych;

2) obowiązek uzyskania pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prowadzenie badań archeologicznych;

3) powiększenie strefy ochrony archeologicznej po odkryciu nowych stanowisk i wpisaniu ich do ewidencji zabytków archeologicznych.

12. Dla obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków ustala się:

1) obowiązek uzgadniania wszelkich działań inwestycyjnych, prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych z konserwatorem zabytków;

2) obowiązek dążenia do pełnej rewaloryzacji obiektów i obszarów zabytkowych;

3) utrzymanie istniejącej substancji zabytkowej we właściwym stanie poprzez prowadzenie działań ochronnych zabezpieczających przed zniszczeniem, uszkodzeniem i dewastacją;

4) dokonywanie podziałów geodezyjnych, zmian przeznaczenia oraz jakichkolwiek innych zmian za zgodą konserwatora zabytków;

5) realizacja nowych obiektów w otoczeniu obiektów zabytkowych nie może powodować pomniejszenia wartości kulturowej obiektu zabytkowego oraz jego ekspozycji;

6) obiekty w bardzo złym stanie technicznym, których stan nie pozwala na przeprowadzenie remontu, bądź też koszt remontu znacznie przekraczałby wartość obiektów, zakwalifikowane na podstawie szczegółowych ekspertyz konstrukcyjno-budowlanych do rozbiórki, wymagają sporządzenia dokumentacji konserwatorskiej przed dokonaniem rozbiórki;

7) obiekty realizowane w miejscu rozebranego budynku winny respektować proporcje, formę dachów, relacje z sąsiednimi budynkami, odpowiadające charakterowi obiektów zabytkowych;

8) w przypadku skreślenia obiektu z rejestru zabytków, wymogi ochronne nie obowiązują.

13. Dla obiektów objętych ochroną ustaleniami planu, figurujących w wojewódzkiej ewidencji zabytków ustala się:

- 1) obowiązek uzgodnienia wszelkich działań inwestycyjnych z WKZ;
- 2) dopuszcza się rozbudowę i przebudowę obiektów:
 - a) przy zachowaniu cech rozplanowania elewacji obejmujących rozmieszczenie i wielkość otworów okiennych i drzwiowych, układ gzymsów,
 - b) z zastosowaniem materiałów wykończeniowych użytych w istniejącym budynku;
- 3) zakaz lokalizacji elementów reklamowych poza tablicami informacyjnymi o działalności prowadzonej na terenie obiektu, miejsce i formę należy dostosować do kompozycji elewacji.

III. Uchwała Nr 204/173 Rady Gminy Władysławów z dnia 28 września 2017 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Władysławów dla terenów położonych w obrębach: Skarbki, Tarnowski Młyn, Russocice, Marianów, Międzyzlesie i Kuny.

Rozdział I. § 11.1. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- 1) obejmuje się ochroną stanowiska archeologiczne – wyznacza się granice strefy ochrony konserwatorskiej zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych, zgodnie z oznaczeniem na rysunku planu;
 - 2) wymogów w zakresie zasad ochrony obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków, obiektów i obszarów wpisanych do wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz dóbr kultury współczesnej nie ustala się ze względu na nie występowanie ich w obszarze planu.
2. W granicach strefy ochrony konserwatorskiej zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych ustala się:
- 1) prowadzenie robót ziemnych lub dokonywanie zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, jako objętym ustaleniami ochrony w planie miejscowym, musi być prowadzone zgodnie z wymogami przepisów odrębnych z zakresu ochrony zabytków;
 - 2) w obrębie zadania inwestycyjnego, powodującego zmianę charakteru dotychczasowej działalności na terenie o powierzchni przekraczającej 500 m², obowiązek przeprowadzenia przed wystąpieniem o pozwolenie na budowę:
 - a) rozpoznawczych badań powierzchniowo-sondażowych,

- b) ratowniczych badań wykopaliskowych wyprzedzających inwestycję na wytypowanych stanowiskach archeologicznych,
- c) badań archeologicznych na nowych obiektach archeologicznych,
- d) stałego nadzoru archeologicznego podczas odhumusowania terenu.

3. Warunki prowadzenia prac archeologicznych regulują przepisy odrębne z zakresu ochrony zabytków.

IV. Uchwała Nr 93/19 Rady Gminy Władysławów z dnia 30 grudnia 2019 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wybranych terenów w gminie Władysławów.

Rozdział II. § 7. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej:

- 1) w zakresie ochrony krajobrazu kulturowego nakazuje się kształtowanie zabudowy i zagospodarowania terenów zgodnie z ustaleniami szczegółowymi dla poszczególnych terenów;
- 2) obejmuje się ochroną ustaleniami planu zabytek wpisany do gminnej ewidencji zabytków, jako obiekt objęty ochroną ustaleniami planu, dom nr 17 w miejscowości Małoszyna; zakazuje się rozbudowy, przebudowy i rozbioru budynku;
- 3) wyznacza się, oznaczone na rysunku planu, granice stref ochrony konserwatorskiej zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych, dla ochrony stanowisk archeologicznych:
 - a) st. nr 9, ob. AZP 58-41/1 – pozostałości osadnictwa ludności z okresu wczesnego i późnego średniowiecza oraz z okresu nowożytnego;
 - b) st. nr 22, ob. AZP 58-42/38 – pozostałości osadnictwa ludności kultury łużyckiej i z okresu nowożytnego;
 - c) st. nr 8, ob. AZP 58-42/29 – pozostałości osadnictwa ludności z okresu pradziejów;
 - d) st. nr 14, ob. AZP 58-42/30 – pozostałości osadnictwa ludności z okresu pradziejów;
 - e) st. nr 7, ob. AZP 58-42/39 – pozostałości osadnictwa ludności z okresu późnego średniowiecza;
 - f) st. nr 2, ob. AZP 58-42/13 – pozostałości osadnictwa ludności kultury przeworskiej i z okresu nowożytnego;
 - g) st. nr 3, ob. AZP 58-42/14 – pozostałości osadnictwa ludności z okresu późnego średniowiecza i z okresu nowożytnego;
 - h) st. nr 4, ob. AZP 58-42/15 – pozostałości osadnictwa ludności kultury

przeworskiej i z okresu nowożytnego;

i) st. nr 3, ob. AZP 58-43/68 – pozostałości osadnictwa ludności z okresu nowożytnego;

j) st. nr 1, ob. AZP 59-42/1 – pozostałości osadnictwa ludności z okresu średniowiecza i z okresu nowożytnego.

4) w granicach stref ochrony konserwatorskiej zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych nakazuje się przy realizacji robót ziemnych lub dokonaniu zmiany dotychczasowej działalności wiążącej się z naruszeniem struktury gruntu przeprowadzenie badań archeologicznych w formie nadzoru archeologicznego; wydanie pozwolenia na nadzór archeologiczny regulują przepisy odrębne; zasięg ochrony stanowisk archeologicznych może ulec powiększeniu w przypadku odkrycia nowych stanowisk i wpisania ich do ewidencji zabytków archeologicznych;

5) wyznacza się, oznaczone na rysunku planu, granice intensywnego występowania stanowisk archeologicznych, w granicach których stosuje się wymogi pkt 4;

6) obiekt wpisany do rejestru zabytków, nieczynny cmentarz żydowski w Russocicach, wpisany do rejestru zabytków, podlega ochronie na mocy przepisów odrębnych z zakresu ochrony zabytków, na podstawie których służby ochrony zabytków określają warunki prowadzenia wszelkich prac przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków;

7) dla ochrony układu urbanistycznego Władysławowa wyznacza się: strefę ścisłej ochrony konserwatorskiej, strefę ochrony zachowanej parcelacji oraz strefę ochrony krajobrazu;

8) w granicach strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej:

a) nakazuje się zachowanie i rozwój funkcji nawiązujących do pierwotnego przeznaczenia,

b) zakazuje się lokalizacji obiektów dysharmonijnych, zakłócających charakter strefy,

9) w granicach strefy ochrony zachowanej parcelacji, oznaczonej na rysunku planu:

a) nakazuje się zachowanie istniejących granic działek,

b) nakazuje się, w przypadku dokonywania podziału nieruchomości, prowadzenie linii podziału jako kontynuujących cech historycznej parcelacji w zakresie kierunku usytuowania granic nowych działek oraz szerokości ich frontów ukształtowanych w granicach strefy;

10) w granicach strefy ochrony krajobrazu, oznaczonej na rysunku planu, ustala się:

- a) ochronę krajobrazu naturalnego związanego przestrzennie z historycznym założeniem,
- b) zachowanie, uporządkowanie i rewaloryzację istniejącej zieleni,
- c) priorytet wymagań konserwatorskich nad względami wynikającymi z prowadzonej działalności inwestycyjnej, gospodarczej i usługowej,
- d) skala i forma zabudowy winna kontynuować cechy zabudowy historycznej,
- e) nakaz stosowania pokryć dachów z papy, dachówki ceramicznej lub blachy na rąbek stojący,
- f) zakaz lokalizacji napowietrznych linii energetycznych i telekomunikacyjnych.

Zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego wynikają z treści zawartej w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy i każdorazowo są uzgadniane z konserwatorem zabytków.

8.3. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, zgodnie z § 4 ust. 2 Rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. nr 212, poz. 2153), wydanego na podstawie art. 88 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, opracowuje wójt (burmistrz, prezydent miasta). Plan ten podlega uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz właściwym terenowym organem obrony cywilnej na obszarze powiatu. Jak wskazuje § 3 ust. 3 pkt 1-3 i ust. 5 cyt. Rozporządzenia plan ochrony zabytków zawiera w szczególności informacje niezbędne do realizacji prac przygotowawczych oraz sprawnego koordynowania i zarządzania ochroną w poszczególnych etapach działania, wykaz osób uprawnionych do podejmowania decyzji i kierowania ochroną, wyszczególnienie sposobów przepływu informacji na wszystkich stopniach zarządzania. Dokument ten sporządzany jest według instrukcji przygotowania i realizacji planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, stanowiącej załącznik do wskazanego Rozporządzenia.

Gmina Władysławów posiada gminny plan ochrony zabytków na wypadek

konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych opracowany w 2021 r. Plan ten jest corocznie aktualizowany.

8.4. Uwarunkowania wynikające z ochrony przyrody i równowagi ekologicznej

W czasach wielkich przekształceń środowiska, związanych przede wszystkim z urbanizacją i uprzemysłowieniem, ogromne znaczenie ma zachowanie w niezmienionym stanie terenów mało jeszcze zdegradowanych, gdzie przyroda zachowała wiele z naturalnego uroku. Formami takiej ochrony są parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu. Tworzy się je na obszarach o wysokich walorach naturalnych środowiska oraz o nieprzeciętnych właściwościach estetycznych krajobrazu, nierzadko połączonych z wartościami historycznymi, turystycznymi i krajoznawczymi.

Teren gminy w całości położony jest w granicach *Złotogórskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu* ustanowionego Uchwałą Nr 53 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Koninie z dnia 29 stycznia 1968 r. w sprawie ustalenia obszarów krajobrazu chronionego na terenie województwa konińskiego i zasad korzystania z tych obszarów. Obszar Złotogórski zajmuje powierzchnię 310 km². Ochroną prawną objęto rzeźbę terenu części Wysoczyzny Tureckiej, subregionu Pagórków Złotogórskich. Na Obszar Złotogórski składają się trzy wzniesienia mające tę samą genezę i jednakowy charakter rzeźby o nazwach miejscowych: Góry Szadowskie, Karpaty i Złote Góry. Są to formy szczelinowe powstałe w czasie zlodowacenia środkowopolskiego. Zbudowane z łatwo przepuszczalnych osadów piaszczysto żwirowych, przy głębokim lustrze wód gruntowych narażonych na erozję. Dlatego też lasy porastające pagórki zabezpieczają zbocza przed osuwaniem. W wyższych partiach lasu przeważa stary drzewostan z przewagą dębu, w niższych sosna z domieszką dębu, jarzębiny, grabu oraz leszczyny.

9. Charakterystyka i ocena stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków

CHYLIN – ZESPÓŁ DWORSKI

Zespół dworski w Chylinie uznawany jest za najpiękniejszą i najbardziej reprezentacyjną rezydencję powiatu tureckiego. Kompozycyjne powiązania między pałacem, a parkiem krajobrazowym pozostają czytelne do dzisiaj. Zespół jest dobrym przykładem bardzo udanego przekształcenia

formalnego i użytkowego wcześniejszej rezydencji w wystylizowane dwudziestowieczne założenie krajobrazowe.

Miejscowość Chylin wzmiankowana jest od późnego średniowiecza. Zachowana do dziś rezydencja ziemiańska ukształtowana została na przestrzeni XIX i na pocz. XX wieku. Na podstawie zachowanej mapy dóbr Chylin z 1834 r. można odtworzyć pierwotne założenie, w którym do dworu od wschodu przylegał wielki dziedziniec otoczony zabudowaniami folwarcznymi, a od zachodu ogród regularny. Rezydencja ta była własnością rodu Kożuchowskich aż do 1864 r., kiedy obłożony przez władze rosyjskie sekwestrem za udział jego właściciela, Igancego Kożuchowskiego, w powstaniu styczniowym, majątek został sprzedany rodzinie Łaszczyńskich. Przenieśli oni zabudowania folwarczne na północ od dworu. Kwatery ogrodu regularnego pozostały zachowane, jednak wokół nich nowi właściciele zaczęli już komponować załączki założenia krajobrazowego. Na początku 1910 r. Ludwik Pułaski, właściciel m.in. pobliskiego Piorunowa i Grzymiszewa zakupił od Antoniny Łaszczyńskiej majątek Chylin. W ciągu dwóch lat wznosił nową siedzibę, ukończoną w 1912 roku. Prawdopodobnie również w tym czasie ukształtowany został zachowany do dziś, choć nie do końca już czytelny, park krajobrazowy. Po wojnie dwór został zaadaptowany na szkołę podstawową oraz biura PGR. Dwór murowany, na planie wydłużonego prostokąta, podpiwniczony, dwukondygnacyjny, nakryty dachem czterospadowym pokrytym dachówką ceramiczną. Na osi elewacji frontowej okazały, czterokolumnowy portyk joński w wielkim porządku, poprzedzony schodami, zwieńczony trójkątnym naczółkiem, w którym kartusz z herbem Ślepowron, inicjałami JLP (Janina i Ludwik Pułascy) i datą „1912”. Portyk akcentuje główne wejście do budynku, wydzielone szeroką osią ujętą jońskimi pilastrami, skrajne osie ujęte w dekoracyjne, boniowane lizeny. Z elewacji północnej i południowej wysuwają się aneksy klatek schodowych, a z zachodniej – płytki ryzalit z balkonem.

Park rozciąga się na wschód i południe od dworu. Wprowadzeniem do niego był obiegający ozdobny gazon (obecnie zachowany w stanie szczątkowym), reprezentacyjny podjazd założony w miejscu dawnego wielkiego dziedzińca po wschodniej stronie dworu. Część zasadnicza parku zorganizowana jest wokół falistej osi, którą stanowi lekko wijąca się główna aleja dojazdowa prowadząca do wielkiej polany mieszczącej się przed wschodnią elewacją dworu. Park w momencie jego kształtowania przez Pułaskich znacząco zwiększył swój areal w kierunku wschodnim i północnym, oddzielony od tych stron szpalarami

grabowymi. Oprócz poszerzenia do 1919 r. większego z dwóch stawów istniejących już w latach 30. XIX w. i zachowanych do XX w. wykopano jeszcze trzeci. Na zróżnicowany drzewostan składają się m.in. imponujące okazy dębów, grabów, jesionów, świerków, sosen, modrzewi, klonów, wiązów, brzoź, topoli, kasztanowców. Obecnie dwór opustoszały, niszczeje, w złym stanie znajduje się nie pielęgnowany, zarośnięty park.

Zespół dworsko-parkowy jest własnością prywatną.

Spichlerz usytuowany na północ od dworu, we wschodniej części podwórza gospodarczego. Wzniesiony w połowie XIX w. Murowany, na planie prostokąta, dwukondygnacyjny, niepodpiwniczony, z poddaszem użytkowym, nakryty dachem dwuspadowym. Elewacje ujęte masywnymi przyporami. Utrzymany w dostatecznym stanie.

Spichlerz znajduje się w Zasobach Własności Rolnej Skarbu Państwa.

FELICJANÓW - CMENTARZ EWANGELICKI

Cmentarz położony jest w oddaleniu ok. 1,5 km od kościoła ewangelickiego we Władysławowie, na wzniesieniu zwanym *Niemiecką Górką*. Założony ok. poł. XVIII w. W latach 1892-1897 cmentarz zyskał od wschodu ceglane ogrodzenie wraz z monumentalną, neogotycką bramą (do dziś niezachowanie). Do dziś zachowały się liczne nagrobki z XIX i 1 poł. XX wieku w formie dekoracyjnych postumentów z krzyżami i tablicami inskrypcyjnymi, nierzadko z kwaterami grobowymi wygrodzonymi kutymi, żeliwnymi kratami. Spoczywają tam znane rodziny z Władysławowa i okolic, rody: Bartschów, Kneiflów, Kurnatowskich, Vogtów. Na przełomie XX i XXI wieku ekshumowano pochowane w pobliżu cmentarza zwłoki niemieckich żołnierzy rozstrzelanych przez Armię Czerwoną w 1945 roku. Wówczas też z inicjatywy potomka rodu Kneiflów -Bruno Kneifla, a także miejscowych społeczników i władz cmentarz został uporządkowany. Ustawiono również tablicę pamiątkową poświęconą ofiarom wydarzeń z lat 1939-1945. Prace porządkowe prowadzone są na bieżąco. Cmentarz jest własnością Gminy Władysławów.

RUSSOCICE - ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. MICHAŁA ARCHANIOLA

Początki wsi Russocice sięgają XIV w. i łączone są z erygacją tutejszej parafii. Znaczenie Russocic w średniowieczu związane jest z ich położeniem na trakcie łączącym Kalisz i Toruń, którego alternatywna wersja prowadziła przez Turek do Koła właśnie przez Russocice. W 1 ćw. XVIII w. Russocice należały do Jana Władysława Kretkowskiego, wojewody chełmińskiego.

Murowany kościół gotycki p.w. św. Michała Archaniola wzniesiono w XV w.

w miejscu starszego, drewnianego. Murowany z cegły, orientowany, jednonawowy z niższym i węższym, prosto zamkniętym prezbiterium, którego szczyt wschodni dekorowany jest tynkowanymi blendami o półkolistych łukach, zdobionymi XIX-wiecznymi malaturami. Od północy do prezbiterium przylega pierwotna gotycka zakrystia z piętrzem nadbudowanym w XVIII w. Dwuspadowe dachy nawy i prezbiterium pokryte są dachówką karpiówką. W fasadzie zachodniej kościoła wznosi się wieża z parterowymi przybudówkami, w górnej części barokowa z XVIII w., zwieńczona blaszanym miedzianym hełmem z latarnią. Do obu boków nawy głównej w XIX w. dobudowane zostały dwie obszerne neogotyckie kaplice. Ściany nawy głównej, prezbiterium i kaplic oszkarpowane. Otwory okienne ostrołukowe, formą nawiązuje do nich również tynkowana wnęka na wschodniej ścianie prezbiterium. Wnętrze nawy, prezbiterium i gotyckiej zakrystii nakryte jest sklepieniem kolebkowym z lunetami pochodzącym z przełomu XVII i XVIII wieku. Prezbiterium od nawy wydziela półkolisty łuk tęczyowy. Kościół w dobrym stanie wielokrotnie remontowany; w 1996 r. położono blachę miedzianą na hełmie wieży, latach 2003-2007 odnowiono wnętrze i wymieniono dach na kościele, w kolejnych latach wzmocniono konstrukcję wieży i odnowiono ceglane elewacje.

Obok kościoła wznosi się murowana z cegły i częściowo tynkowana dzwonnica z 1878 r. o architektonicznej, neogotyckiej formie, w której ostry łuk wmontowana została otwarta drewniana konstrukcja z zawieszonymi na niej dzwonami.

Plebania zbudowana w 1856 r. według planów budowniczego powiatu konińskiego, Stanisława Kozłowskiego. Budynek murowany, parterowy z użytkowym poddaszem, nakryty dachem dwuspadowym pokrytym blachą. Od strony wschodniej do elewacji szczytowej (fasada) przylega dwukondygnacyjny ryzalit z kompozycją portyku z pilastrów tokańskich, dźwigających trójkątny naczółek. Elewacje zdobione boniowaniem, zwieńczone profilowanym gzymsem. Obiekt wielokrotnie remontowany, zachowany w dobrym stanie.

RUSSOCICE - CMENTARZ RZYMSKOKATOLICKI

Cmentarz usytuowany w północno-wschodniej części wsi. Założony na przełomie XVIII i XIX w. Ogródzony murem z bramą z 2 poł. XIX w. Układ regularny na planie zbliżonym do trapezu przecięty dwiema głównymi alejami. Najstarszy zachowany nagrobek z 1839 r. Stanisława Kożuchowskiego. Spoczywają tu proboszczowie russociccy, weterani wojny z 1920 r. i ofiary terroru hitlerowskiego 1939-1945 r. Cmentarz utrzymany generalnie w dobrym stanie.

Konserwacji wymagają kilka najbardziej zniszczonych zabytkowych nagrobków.

RUSSOCICE - CMENTARZ ŻYDOWSKI

Cmentarz położony jest w odległości ok. 1 km od zabudowań wsi, po wschodniej stronie drogi z Russocic do Milinowa. Założony prawdopodobnie w pocz. XIX wieku. Cmentarz służył jako miejsce pochówku mieszkańców Władysławowa oraz okolicznych miejscowości. Przed wojną posiadał ogrodzenie ze słupów betonowych z siatką, w jego obrębie znajdowały się drewniane zabudowania – dom przedpogrzebowy i mieszkanie stróża, który opiekował się cmentarzem. Zdewastowany w czasie II wojny światowej. Większość macew została użyta do budowy chodników. Do dziś na jego terenie zachowały się pojedyncze nagrobki oraz betonowe obramowania grobów. W l. 90. XX w. na cmentarzu ustawiono głaz z tablicą pamiątkową: *„Cmentarz żydowski. Teren prawnie chroniony. Uszanuj miejsce spoczynku zmarłych”*.

W 2019 r. Starosta Turecki wyraził zgodę na dysponowanie nieruchomością Stowarzyszeniu „Przyjaciele Ziemi Władysławowskiej” w celu sprawowania opieki nad cmentarzem, które w roku 2018 podpisało list intencyjny ze Związkiem Gmin Wyznaniowych Żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej i Gminą Wyznaniową Żydowską we Wrocławiu. W liście określono zasady opieki nad cmentarzem, m.in. prowadzenie prac porządkowych, renowacyjnych, promocję kultury żydowskiej.

W 2019 roku w ramach projektu Stowarzyszenia „Przyjaciół Ziemi Władysławowskiej”, cmentarz został uporządkowany. Usunięto dziczące krzewy, utworzono lapidarium, na którym zgromadzono macewy pochodzące z cmentarza oraz odnalezione podczas remontu chodników w okolicy. Wśród odnalezionych macew znaczna ilość charakteryzuje się bogatą dekoracją i różnorodną symboliką żydowskiej sztuki nagrobnej.

Własność Skarbu Państwa.

WŁADYSŁAWÓW - KOŚCIÓŁ EWANGELICKI

Parafia ewangelicka we Władysławowie była najstarszą tego typu strukturą wyznaniową ziemi kaliskiej z okresu XVIII-wiecznego osadnictwa, utworzoną już w 1776 roku. W tym czasie powstał też pierwszy, drewniany kościół ewangelicki, zlokalizowany na placu przyrynkowym, na rogu rynku i ulicy wiodącej do Tuliszkowa.

W 1872 r. rozpoczęto budowę stojącej do dziś, murowanej świątyni, zwanej „kościółem Kneifla” od nazwiska jednego z głównych fundatorów. Wzniesiony na planie prostokąta, w formie jednonawowego korpusu

z samodzielną, wyższą kurtyną fasady wychodzącej na wschód, w stronę placu rynkowego. Od zachodu do bryły przylega niewielki, niższy i węższy aneks. W kalenicy dachu pokrytego blachą wieżyczka zwieńczona wieloboczną latarnią z hełmem. Fasada dzielona pilastrami zwieńczona frontonem, w osi główne wejście do budynku. Dłuższe elewacje korpusu zaaranżowane przez duże pola okienne zamknięte łukiem pełnym, zwieńczone fryzem arkadowym.

Budynek kościoła w latach okupacji wykorzystywany był jako punkt zbiórki ludności przed dalszymi deportacjami. Po wojnie pełnił funkcję magazynu zbożowego. W 1978 r. władze gminy we Władysławowie zakupiły nieruchomość dawnego kościoła z myślą zaadaptowania budynku do nowych funkcji, z których ostatecznie wybrano koncepcję urządzenia tu gminnego ośrodka kultury, oddanego do użytku po remoncie w 1986 r., który mieści się tu do dziś. W ramach adaptacji zniesiono dawny układ wnętrza kościoła z emporami, wprowadzając dodatkową kondygnację, klatkę schodową, pomieszczenia auli, biblioteki, sal dydaktycznych i zaplecza biurowego. Zewnętrzna forma budynku została wyremontowana i zakonserwowana z zachowaniem wszystkich oryginalnych elementów. Budynek utrzymany w dostatecznym stanie. W 2024 r. planowane jest rozpoczęcie prac remontowo-konserwatorskich oraz zagospodarowanie terenu wokół budynku.

WŁADYSŁAWÓW - DOM, ul. Kaliska 10

Budynek wzniesiony w 1 poł. XIX w. Murowany, otynkowany, na planie prostokąta, parterowy z użytkowym poddaszem, podpiwniczony, nakryty wysokim dachem dwuspadowym pokrytym eternitem. Fasada zdobiona boniowaniem. Otwory okienne prostokątne w gładkich opaskach. Elewacje zwieńczone profilowanym gzymsem. Zachowany w dostatecznym stanie, stanowi własność prywatną.

WYSZYNA - ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. NARODZENIA MB

Wieś po raz pierwszy została wzmiankowana w 1394 roku. Początkowo wchodziła w skład dóbr arcybiskupstwa gnieźnieńskiego. Od XVI w. wieś stała się własnością szlachecką. Obecny kościół p.w. Narodzenia NMP zbudowany został w 1782 r. z fundacji Rafała Gurowskiego, kasztelana przemęckiego w miejscu poprzedniego z poł. XV w. Świątynia drewniana, konstrukcji zrębowej, oszalowana, wzniesiona na planie szesnastoboku, z zachowaniem wcześniejszej krypty grobowej. Korpus główny nakryty jest oryginalnym dachem w kształcie dzwonu, w połowie wysokości przełamanym gzymsem, zwieńczonym wieżyczką z latarnią, pokrytym gontem. Do jego ścian przylegają dobudowane w pocz.

XX w. wieloboczne aneksy utrzymane w estetyce rozwiązań architektonicznych budowli z XVIII w.: zakrystia (1903), kruchta (1904) i kaplica św. Józefa (1909), nakryte własnymi wielobocznymi gontowymi dachami namiotowymi. W wewnętrznych i zewnętrznych narożnikach ścian umiejscowione są lisice, stylizowane na półkolumny z rzeźbionymi głowicami. Wnętrze nakryte jest płaskim stropem wspartym na ośmiu kolumnach ustawionych na murowanych cokółkach, zdobionym rzeźbionymi przedstawieniami Oka Opatrzności w glorii oraz trzech aniołów z symbolami cnót kardynalskich. Półkolisty parapet podwieszonego chóru muzycznego z prospektem organowym jest ozdobiony malowidłem Orła Białego i herbami Wczele (Rafała Gurowskiego) oraz Abdank (jego żony Ludwiki z Tworzyjańskich). Wejścia do kaplicy św. Józefa i kruchty obramowane są portalami z kartuszami rokokowymi w nadprożach, zwieńczonymi tiarą papieską i mitrą biskupią, nad drzwiami do zakrystii oraz ślepymi drzwiami w ścianie południowo-wschodniej umiejscowione są rzeźbione wazony, nad którymi unoszą się anioły. W narożnikach ścian umiejscowione są zacheuszki.

W latach 2000-2006 przeprowadzono remont kapitalny kościoła. Systematycznie konserwowany zachowany w dobrym stanie.

We wschodniej części kolistego placu kościelnego usytuowana jest dzwonnica z 1782 r. Murowana, wzniesiona na planie trójkąta ze ściętymi narożami. W przyziemiu pomieszczenie sklepione, górą otwarte arkady. Jej wysoki cokół zdobi kartusz z inskrypcją fundacyjną kościoła oraz herbem fundatorów kościoła. Elewacje zdobione pilastrami. Po remoncie w 2015 r., zachowana w dobrym stanie.

Plebania z k. XIX w., murowana, na planie prostokąta, częściowo podpiwniczona, parterowa. Nakryta dachem dwuspadowym pokrytym blachą ocynkowaną. Na osi elewacji frontowej ganek zdobiony pilastrami. Stan zachowania dobry.

WYSZYNA - POZOSTAŁOŚCI ZESPOŁU ZAMKOWEGO

Rezydencja wyszyńska była wynikiem co najmniej dwóch etapów budowy – pierwszego, ok. 1556 r., za Andrzeja Grodzieckiego oraz drugiego, po 1617 r., za Adama Grodzieckiego. Budowla, o cechach renesansowych, składała się z dwóch równoległych budynków (od wschodu i zachodu) połączonych w części północnej węższym, jednotraktowym skrzydłem, a od południa murem kurtynowym, przed którym ryzalitowi występowała wieża bramna. Wnętrze ukształtowane było w formie czworobocznego dziedzińca, który obiegały dwie

kondygnacje drewnianych ganków. Zewnętrzne naroża zamku oraz wieżę bramną flankowało sześć ośmiobocznych baszt zwieńczonych attyką. Budowla położona była na sztucznej wyspie o regularnych brzegach, tworzących układ zbliżony do kwadratu. Obiegająca wokół fosa łączyła się systemem rowów i strumieniami z sąsiadującym od zachodu stawem.

Tak zorganizowana rezydencja przetrwała bez większych zmian do 2 poł. XVIII w. Do tego czasu jako właścicieli Wyszyny wymienia się Mikołaja Mycielskiego herbu Dołęga, rodzinę Kretkowskich i Gurowskich. Za czasów Rafała Gurowskiego zamek uległ częściowej zagładzie. W czasie konfederacji barskiej wojska (nie wiadomo, czy konfederatów czy carskie) splądrowały rezydencję i wysadziły w powietrze jej wschodnie skrzydło mieszczące zbrojownię. Opuszczony przez Gurowskich w 1781 r. ulegał dalszemu zniszczeniu. Od 1879 r. rezydencja stała się własnością rodu Sielskich. Dawna rezydencja była już wówczas skupiskiem ruin, nadal istniały relikty wieży bramnej, baszt obu skrzydeł, a część północna wznosiła się na wysokość pierwszego piętra. Do końca wieku Teodor Sielski rozebrał większość relikwów, wznosząc z odzyskanej cegły zabudowania gospodarcze. Pozostałe szczątki budowli strawił pożar w 1895 r. Na miejscu skrzydła północnego powstał, istniejący do dziś, parterowy dom mieszkalny Sielskich wykorzystujący piwnice i częściowo mury kondygnacji zamku.

Na początku XX w. ustalił się obraz pozostałych ruin zamku, zachowany do dziś – z jedną ocalałą niemal w całości basztą, relikwami muru zachodniego skrzydła i cokołem drugiej baszty, otoczone relikwami fosy. Na miejscu zburzonej rezydencji rośnie dziś stary drzewostan z k. XIX w., pielęgnowany przez właścicieli. Pozostałości zamku poddane zostały zabiegom konserwatorskim w latach 50. XX w.

Dom mieszkalny zachowany w dostatecznym stanie, jednak remontu wymaga dach. W złym stanie znajdują się wieże; ubytki i pęknięcia w ścianach, spadające elementy konstrukcji, będące wynikiem braku konserwacji i wpływu czynników atmosferycznych. Konieczne jest podjęcie działań mających na celu ochronę przed dalszą degradacją niszczących pozostałości tego niezwykłego kompleksu. Relikty fosy czytelne w terenie, na bieżąco porządkowana zieleni porastająca skarpy. Pozostałości zespołu zamkowego są własnością prywatną.

10. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie

Istotnym zagrożeniem dla elementów dziedzictwa materialnego są

katastrofy naturalne, np. pożary, powodzie, wichury, a także akty wandalizmu połączone z kradzieżą. Zagrożenia te w dużym stopniu uzależnione są od zastosowanych środków zapobiegawczych. Tam, gdzie obiekty zabytkowe wyposażone są w zabezpieczenia elektroniczne, w szczególności w systemy sygnalizacji pożaru, systemy sygnalizacji włamania i napadu, systemy monitoringu oraz zabezpieczenia mechaniczne spełniające standardy bezpieczeństwa, poczucie zagrożenia jest mniejsze.

Dużym zagrożeniem, mogącym ostatecznie spowodować całkowite zniszczenie zabytku, jest notoryczne zaniedbywanie bieżących napraw i zaniechanie koniecznych remontów, zwłaszcza obiektów znajdujących się w złym stanie technicznym. Powolne, ale długotrwałe pogarszanie się stanu technicznego zabytku prowadzi w nieunikniony sposób do destrukcji substancji zabytkowej i trwałej utraty części lub całości wartości bazowych. Przyczyną utraty wartości zabytków bywają też niefachowo prowadzone prace remontowe, adaptacyjne lub rewitalizacyjne. Czasami zabytkowe budynki, choć widać, że poddane zostały pracom remontowym, są zadbane i w dobrym stanie technicznym, jednak w trakcie prac uległy znacznym przekształceniom negatywnie wpływającym na autentyczność obiektu i posiadane wartości. Zmiany te dotyczyć mogą wielu różnorodnych aspektów, np. zubożenie wystroju architektonicznego, zmiany formy i materiału stolarki okiennej i drzwiowej, zmiany pokrycia dachu, zmiany faktury i kolorystyki tynków elewacji. Ingerencje mogą dotyczyć również bryły budynku, np. poprzez zmianę formy dachu, rozbudowy, nadbudowy itp.

W zabytkowych parkach przyczyną degradacji wartości mogą być też zmiany kompozycyjne, np. nowe rozplanowanie ciągów komunikacyjnych lub niedostosowane do charakteru parku elementy małej architektury, a także nowe, wykonane z nieodpowiednich materiałów nawierzchnie dróg i alejek.

Do obszarów zagrożonych zaliczyć należy również dawne zespoły folwarczne. Brak nowych funkcji dla obiektów architektonicznych związanych z dawną zabudową folwarczną i niewielka możliwość wykorzystania starych budynków do nowoczesnej produkcji powoduje opuszczenie, a w konsekwencji niszczenie obiektów.

W przypadku historycznych struktur przestrzennych (zespoły budowlane oraz układy urbanistyczne i ruralistyczne) największe zagrożenia niosą zmiany związane z rozwojem miast czy wsi. Działania inwestycyjne, w wyniku których następują zmiany historycznie ukształtowanych kompozycji, m.in. rozplanowanie

placów, przebieg ulic, linie zabudowy, komponowane układy zieleni, przekształcenia brył i gabarytów budynków, a także wprowadzanie w zabytkowy układ przestrzenny nowej, dysharmonijnej zabudowy powodują niekiedy nieodwracalne zmiany i całkowitą utratę wartości tych układów.

Jako warunek korzystnego wpływu dziedzictwa na wzmocnienie tożsamości społeczności lokalnej wskazuje się upowszechnienie wiedzy na temat lokalnych zabytków i ich wartości. Dlatego *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*, jako zagrożenie dla dziedzictwa kulturowego wymieniał również brak wiedzy, związany z niedostatecznie rozwiniętą edukacją na rzecz dziedzictwa, skutkujący „niedostatecznym zaangażowaniem społecznym w opiekę nad zabytkami”.

Najważniejszym jednak elementem są możliwości finansowania prac przy obiektach zabytkowych przez różne kategorie osób i instytucji nimi władającymi. Często realne potrzeby znacznie przekraczają kwoty nań przeznaczone. Element finansowy w znaczący sposób hamuje realizację najciekawszych nawet projektów rewitalizacyjnych.

11. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

11.1. Gminna ewidencja zabytków

Przepisy art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakładają na wójta gminy obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków. Zgodnie z art. 22, ust. 5 cyt. ustawy w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków,
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

W 2020 r. wykonano karty adresowe zabytków nieruchomych i stanowisk archeologicznych zgodnie z obowiązującymi przepisami, tj. ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t.j. Dz. U. z 2021 r., poz. 56). Gminna ewidencja zabytków przyjęta została Zarządzeniem Nr KOR.0050.54.2020 Wójta Gminy Władysławów z dnia 16 października 2020 r.

Gminna ewidencja zabytków będzie podlegała okresowej aktualizacji poprzez:

- wykreślanie z ewidencji zabytków nieruchomości obiektów, które zostały rozebrane, gruntownie przebudowane i utraciły już cechy zabytkowe – w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie o zmiany stanu prawnego obiektu, jak aktualne formy ochrony - w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie ewidencji zabytków nieruchomości o nowe obiekty, po otrzymaniu zawiadomienia konserwatora zabytków o wpisie do rejestru zabytków lub włączeniu ich do wojewódzkiej ewidencji zabytków.
- uzupełnianie i weryfikowanie bazy stanowisk archeologicznych poprzez włączanie sukcesywnie odkrywanych reliktyw i wyników badań weryfikacyjnych AZP, zgodnie z informacjami przekazywanymi przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

11.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków

- włączenie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do zajęć szkolnych w szkołach prowadzonych przez gminę
- organizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych, prezentacja najcenniejszych obiektów zabytkowych i ich historii,
- wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego,
- udostępnienie gminnej ewidencji zabytków i „Programu opieki nad zabytkami gminy Władysławów na lata 2025-2028” oraz sprawozdań z jego realizacji na stronie internetowej Gminy,
- uwzględnienie obiektów zabytkowych przy wyznaczaniu nowych tras turystycznych i ścieżek dydaktycznych,
- ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych możliwości i zasad ich udostępniania dla celów turystycznych,
- opracowanie systemu informacji wizualnej w postaci ujednoliconych tablic zawierających krótką informację na temat historii obiektu,
- udział w szkoleniach i konferencjach poświęconych ochronie dziedzictwa kulturowego,
- współpraca z organizacjami pozarządowymi i instytucjami w zakresie popularyzacji ochrony dziedzictwa kulturowego,
- udział w imprezach – wystawach, targach, festynach historycznych –

- promujących region, w tym dziedzictwo kulturowe,
- organizacja i wsparcie konkursów oraz wystaw związanych z dziedzictwem kulturowym,
 - popularyzacja dobrych przykładów rewaloryzacji obiektów zabytkowych na terenie gminy,
 - współpraca z sąsiednimi samorządami w celu włączenia lokalnych szlaków turystycznych w system ponadregionalny,
 - propagowanie idei społecznej opieki nad zabytkami, współdziałanie i współpraca ze społecznymi opiekunami zabytków,
 - uzupełnianie informacji na temat zabytków z terenu gminy zamieszczonych na stronie internetowej Gminy Władysławów.

11.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

- informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na odnowę zabytków,
- merytoryczna pomoc właścicielom obiektów zabytkowych w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o środki na odnowę zabytków,
- określenie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków nie będących własnością Gminy Władysławów,
- planowane jest coroczne wydzielanie określonych kwot na dofinansowanie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków nie będących własnością Gminy Władysławów,
- określenie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach ujętych w gminnej ewidencji zabytków,
- stworzenie samorządowego systemu preferencji finansowych dla właścicieli obiektów zabytkowych, np. zwolnienia z podatku od nieruchomości warunkowane podjęciem działań zmierzających do ich zabezpieczenia i konserwacji,
- zachęcanie prywatnych właścicieli do uporządkowania przestrzeni ogrodowej wokół zabytkowych budynków,
- kontynuacja działań zwiększających atrakcyjność przestrzeni wiejskiej, (nowe nawierzchnie, kompozycje roślinne, nowe nasadzenia drzew

- i krzewów, ławki, oświetlenie),
- systematyczne prace porządkowe i pielęgnacyjne na terenie cmentarza ewangelickiego w Felicjanowie,
- remont budynku GOK-u i zagospodarowanie otoczenia; w 2024 r. planowane jest rozpoczęcie prac obejmujących m.in. budowę drenażu i kanalizacji deszczowej, wykonanie opaski wokół budynku, konserwację więźby dachowej, wymianę pokrycia, wymianę rynien i rur spustowych, wymianę stolarki okiennej, konserwację zewnętrzną stolarki drzwiowej, konserwację ceglanych elewacji, remont ogrodzenia,
- wydzielenie określonych kwot na coroczne, prawidłowe, utrzymanie dawnego kościoła ewangelickiego, będącego siedzibą Gminnego Ośrodka Kultury,
- podejmowanie działań o dofinansowanie prac przy zabytkach będących własnością Gminy z funduszy zewnętrznych,
- podjęcie działań, we współpracy z właścicielem pozostałości zespołu zamkowego w Wyszynie, mających na celu zabezpieczenie i konserwację pozostałości zamku wyszyńskiego, szczególnie wież, które są w złym stanie (pomoc w pozyskaniu funduszy, opracowaniu dokumentacji).

11.4. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

- wspieranie inicjatyw związanych z obsługą ruchu turystycznego,
- promocja szkolnictwa zawodowego w zakresie konserwacji zabytków i zawodów zanikających, np. garncarstwo, rymarstwo, snycerstwo, kowalstwo, ludwisarstwo, introligatorstwo; zamieszczanie informacji na stronie internetowej Gminy o szkoleniach organizowanych przez ochotnicze hufce pracy, udział młodzieży w warsztatach etnograficznych organizowanych m.in. przez skanseny i urzędy pracy w ramach projektu „Ginące zawody pomysłem na przyszłość”,
- współpraca z urzędami pracy w zakresie szkolenia osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną i tzw. „ginącymi zawodami”,
- wspieranie tworzenia gospodarstw agroturystycznych; szkolenia dla rolników zainteresowanych prowadzeniem działalności agroturystycznej.

11.5. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do

tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.

Do działań z zakresu opieki nad zabytkami należy również wytyczanie i utrzymywanie szlaków turystycznych, które stanowią jedną z form promocji dziedzictwa kulturowego i wykorzystania jego potencjału. Elementy dziedzictwa kulturowego osadzone w naturalnym otoczeniu stają się coraz istotniejszą składową oferty turystycznej. Obiekty dziedzictwa podnoszą przede wszystkim atrakcyjność turystyczną i zwiększają konkurencyjność miejscowości w staraniach o przyjezdnych. Istotą tworzenia wszelkich szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, konnych, kajakowych, nordic walking, itp.) jest cel, któremu mają służyć, zaś ów determinowany być musi atrakcyjnością miejsc i obiektów, przez które szlak przebiega. W świecie współczesnej cywilizacji i wysokiej techniki poszukujemy bowiem naturalnej przyrody, bogactwa lasów, kryształowego powietrza i czystej wody. W pełnym napięć życia poszukujemy „miłych wspomnień z dzieciństwa”, ojczyściego krajobrazu, w którym odnajdujemy harmonię pól, a w nich, wiejskie dwory, kościoły, chałupy, wiejskie przydrożne kapliczki. Jednocześnie pobyt na wsi uczy szacunku do przyrody i dbania o nią, pokazuje jak ważna jest bioróżnorodność i zachowanie krajobrazu przyrodniczego. Również powrót do korzeni, poznanie dziedzictwa przodków staje się jedną z potrzeb, która może być zrealizowana także dzięki turystyce i jej części składowych.

Walory przyrodniczo-krajobrazowe gminy Władysławów, położonej na terenie obszaru chronionego krajobrazu z bogatą florą i fauną, dostępność komunikacyjna autostradą A2 i połączeniami z trzech blisko położonych miast powiatowych, ślady wielokulturowości, interesujące obiekty architektoniczne, zachowane jeszcze w krajobrazie przykłady dawnego budownictwa drewnianego, w tym szczególnie kościół w Wyszynie, jedyny taki w Polsce z unikalną formą szesnastobocznego korpusu i dachem w kształcie dzwonu, ruiny renesansowego zamku w Wyszynie, domy tkaczy i XVIII-wieczny układ urbanistyczny Władysławowa, liczne zabytki architektury militarnej, miejsca i pomniki pamięci, związane z gminą postaci historyczne, tradycja pielęgnowana przez śpiewacze zespoły ludowe i koła gospodyń wiejskich, regionalne kulinaria i różnorodne imprezy cykliczne, zagospodarowywany turystycznie zbiornik pokopalniany, „Wigwam” w Russocicach, stanowią niewątpliwie atut turystyczny i poznawczy. Tutaj, z dala od zgiełku modnych wypoczynkowych miejscowości, można przeżyć przygodę podróżnika wędrującego w głąb przeszłości i odkrywającego historyczne dziedzictwo. Zrealizować się tu mogą pasje

poznawcze historyków, pasjonatów, turystów, dla których miejscowość, jej historia, lokalny koloryt tworzony przez miejscowe społeczności, jest czymś ważnym.

Gmina jest też integralnie powiązana z gminami sąsiednimi, a współpraca w ramach Lokalnej Grupy Działania „Turkowska Unia Rozwoju” przynosi wymierne korzyści, w tym promujące region i jego tożsamość kulturową oraz integrację zasobów obszaru działania LGD. Ma to ogromne znaczenie dla prawidłowego funkcjonowania tak gospodarki, jak i wszelkich przejawów społecznej aktywności mieszkańców gminy, co przełożyło się m.in. na powstanie szlaku rowerowego Panorama czy projektów związanych zasobami kulturowymi i historycznymi (tradycyjne i zapomniane obrzędy, zabytki).

Na terenie gminy przecinają się lokalne i ponadlokalne szlaki turystyczne, stanowiące formę związku między sąsiednimi gminami, dla których granice administracyjne nie stanowią przeszkody, lecz wręcz implikują nowatorskie rozwiązania w zakresie szeroko pojętego zaspokajania potrzeb społecznych. Szlaki te, tworzące system o dużym ładunku dydaktycznym, wiodą do najciekawszych pod względem historycznym i przyrodniczym miejscowości, z uwzględnieniem obiektów zabytkowych wymienionych w poprzednich rozdziałach. Są to m.in. trasy:

- ✓ „*PRZEZ UROCZYSKO GRZYMISZEW*”, szlak rowerowy - długość 31,3 km, wiedzie przez: Turek – Obrzębin – Grabieniec – Dębina – Babiak – Grzymiszew – Ruda – Głogowa – Felicjanów – Władysławów – Russocice, niemal w całości przebiega przez Złotogórski Obszar Chronionego Krajobrazu, usytuowano na nim punkty dydaktyczne „Bunkry” oraz „Władysławów & Russocice – historia wsi, zabytki i atrakcje turystyczne”;
- ✓ *SZLAK ZIELONY*, pieszy, dł. 30 km: Konin - Wyszyna - Władysławów – Turek;
- ✓ *SZLAK NIEBIESKI*, pieszy, dł. 17,5 km: Władysławów – Russocice – Skarbki – Milinów – Natalia – Leonia – Kuny – Józefów – Piorunów – Kamionka – Władysławów.;
- ✓ *SZLAK ROWEROWY*, dł. 50 km: Konin – Żychlin – Teresina – Wyszyna – Władysławów – Russocice – Brudzyń – Brudzew – Janów – Ruszków – Koło;
- ✓ *SZLAK ROWEROWY*, dł. 17 km: Władysławów – Niemiecka Górka – Lisia Woda – Księża Góra – Ruda – Głogowa – Władysławów;

- ✓ *SZLAK ROWEROWY*, dł. 16 km: Władysławów – Polichno – Międzyzlesie – Małoszyna – Przemysławów – Emerytka – Bolesławów – Władysławów;
- ✓ *SZLAK NAJPIĘKNIEJSZYCH DWORÓW I PAŁACÓW OBSZARU LGD T.U.R.*, dł. 117 km, obejmuje z terenu gminy m.in. zespół dworski w Chylinie, cmentarz i kościół parafialny w Russocicach oraz kościół ewangelicko-augsburski we Władysławowie;
- ✓ *SZLAK STARYCH CMENTARZY* katolickich, ewangelicko – augsburskich i żydowskich, położonych na obszarze działania Turkowskiej Unii Rozwoju T.U.R., jako pozostałość trzech kultur – katolickiej, ewangelickiej i żydowskiej – przenikających się i współistniejących od XVIII wieku do II wojny światowej na terenie powiatu tureckiego, dł. 75 km, trasa rowerowa ew. samochodowa, obejmuje na terenie gminy cmentarz ewangelicko – augsburski z 1750 r., przez miejscowych zwany „Górką Niemiecką”, z zachowanym grobowcem rodziny Kurnatowskich, zlokalizowany w Felicjanowie, na zachód od centrum Władysławowa oraz cmentarz żydowski (obecnie relikt), ze współcześnie założonym lapidarium ze zniszczonych nagrobków, zlokalizowany na północ od władysławowskiego rynku, w Russocicach, w bezpośrednim sąsiedztwie zalanego wodą zbiornika pokopalnianego, a także cmentarz parafialny z licznymi nagrobkami z XIX w. Russocicach;
- ✓ *SZLAK NAJPIĘKNIEJSZYCH KOŚCIOŁÓW* obszaru LGD T.U.R., dł. 113 km, na terenie gminy obejmuje kościoły rzymskokatolicki i ewangelicko-augsburski we Władysławowie oraz rzymskokatolicki, drewniany w Wyszynie;
- ✓ *POKOPALNIANY SZLAK PRZEMIAN KRAJOBRAZU*, dł. 60 - 80 km, trasa rowerowa: pętla duża 62 km + pętla mała 18 km; trasa samochodowa: pętla 45 km + łącznik (w jedną stronę) 15 km. Szlak historyczny ukazujący przemiany naturalnego krajobrazu będące wynikiem ponad 60-letniej działalności kopalni odkrywkowej węgla brunatnego, obejmuje sztuczny zbiornik „Władysławów”;
- ✓ *SZLAK SCHRONÓW Z LINII UMOCNIEŃ „PRZEDMOŚCIA KOŁO”*, dł. 70 km, obejmuje tereny na linii Turek - Koło, w tym tereny gminy Władysławów, gdzie wzniesiono w 1939 r. schrony bojowe w miejscowościach: Russocice, Kamionka, Kuny, Olesin;
- *ŚCIEŻKI BOGDAŁÓW*: trasa II, rowerowy szlak czerwony: *Pagórki sztuczne i naturalne*, dł. 43 km. Przebieg trasy: parking Bogdałów - hałda -

Chlebów- Kalinowa - Galew - Chrząblice - Polichno - Russocice - Smolina
- Brudzyń - Brudzew - Parking Bogdałów, na drodze spotkamy 6 punktów
dydaktycznych;

Istniejąca sieć szlaków turystycznych nie wyczerpuje możliwości wytyczenia kolejnych tras czy ścieżek dydaktycznych. Jakość dotychczasowej oferty turystycznej może podnieść produkt turystyki kulturowej np. szlak tematyczny, dla którego utworzenia są szczególnie atrakcyjne wszelkie produkty regionalne związane z gastronomią, znane rody, miejsca kultu czy wydarzenia historyczne. Warto rozważyć utworzenie szlaku dziedzictwa tkackiego, powiązanego z miejscowościami poza gminą, które łączy fakt funkcjonowania tkalni np. Turek - Koło – Dąbie – Grzegorzew – Władysławów. Również z sąsiednimi gminami byłoby można wytyczyć szlak ziemiański, obejmujący architekturę rezydencjonalną i miejsca związane ze znanymi rodami szlacheckimi. Tereny cenne przyrodniczo np. Puszczy Genowefskiej zachęcają do utworzenia ścieżki dydaktycznej, jako źródła wiedzy związanej z występującymi tutaj okazami chronionej flory i fauny, zaprezentowanymi np. na fotogramach, ewentualnie punktów obserwacji ornitologicznych, jako dobry przykład realizacji idei tzw. birdwatchingu i turystyki fotograficznej, walkingtours – spacerowe wycieczki piesze indywidualne i zorganizowane, wildlifewatching – podglądanie świata przyrody, a tereny pokopalniane można uwzględnić do utworzenia tras nordic walking, konnych, narciarstwa biegowego czy mogłyby znaleźć się na szlaku tzw. turystyki industrialnej.

Gmina mogłaby także wykorzystać współczesną formę odkrywania i popularyzowania dziedzictwa kulturowego, jaką jest questing, czyli zwiedzanie z elementami gier terenowych, wyprawami odkrywców, warsztatami edukacji regionalnej i aktywnego wypoczynku. Ta atrakcyjna forma zwiedzania, niewymagająca inwestycji infrastrukturalnych – trasa zwiedzania nieoznaczona w terenie, łączy we współczesnej turystyce rozrywkę, zabawę z edukacją, emocje. Tematyka szlaków questingowych dotyczy lokalnego dziedzictwa kulturowego, obiektów i miejsc mniej znanych, jednak z unikatową historią, co jest szansą dla małych miejscowości. Questing pozwala odkryć na nowo miejsca związane z lokalnym dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym, zaktywizować lokalną społeczność poczynawszy od młodzieży szkolnej po seniorów, a także promować miejscowość np. wykorzystując rocznice historycznych wydarzeń czy postaci lokalnych bohaterów.

To tylko niektóre z możliwości promowania tych terenów, które

pozwołyby wzbogacić ofertę poznawczą walorów przyrodniczo – krajobrazowo – historycznych gminy, gdyż jej perspektywy rozwojowe wiążą się również z pełniejszym wykorzystaniem wspomnianych walorów dla celów wypoczynkowych i turystycznych, jak również wyeksponowaniem istniejących zasobów zabytkowych.

Agroturystyka – to forma wypoczynku odbywającego się na terenach wiejskich o charakterze rolniczym, oparta o bazę noclegową i aktywności rekreacyjne związane z gospodarstwem rolnym lub równoważnym i jego otoczeniem przyrodniczym, produkcyjnym i usługowym. W Polsce rozwija się niezwykle dynamicznie ten rodzaj turystyki wiejskiej, wykorzystującej naturalne walory dziedzictwa kulturowego i różnorodności przyrodniczej, a obiekty kultury materialnej wsi, do niedawna tracone bezpowrotnie, dzisiaj odżywają na nowo. Starym domom, karczmom, kuźniom, często będącym przykładem unikatowej sztuki budowlanej, nadaje się nowe przeznaczenie – służą turystom.

Na terenie gminy działalność agroturystyczna, dla której wręcz znakomite warunki posiadają niektóre gospodarstwa rolne, to oczywisty atut, również zachęta do korzystania z niewątpliwych uroków poszczególnych zakątków gminy. Rozwój tej działalności pozarolniczej w gospodarstwach wiejskich może przyczynić się w znaczący sposób do zachowania pozostałości dawnych narzędzi gospodarczych, kuchennych, dawnych strojów, jako znacznika gospodarstwa agroturystycznego, formy wystroju, a zarazem propagowania historycznych tradycji regionu.

Przy pomocy organizacji pozarządowych, w porozumieniu z właścicielami nieruchomości, wskazane byłoby wykonanie tablic informacyjnych i umieszczenie ich przy najcenniejszych obiektach zabytkowych w gminie.

12. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Podmiotem formułującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminy. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez zespół działań władz gminy na rzecz osiągnięcia celów w nim przyjętych. Samorząd ma oddziaływać na różne podmioty związane z obiektami zabytkowymi, w tym również na mieszkańców gminy w celu wywołania w nich pożądanых zachowań prowadzących do realizacji zamierzonych celów. Zakłada się, że w realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Władysławów wykorzystane zostaną następujące grupy instrumentów: instrumenty prawne, finansowe, społeczne, koordynacji i kontroli.

1. Instrumenty prawne:

- programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- dokumenty wydane przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynikające z przepisów ustawowych,
- uchwały Rady Gminy (miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, zwolnienia i ulgi dla właścicieli obiektów zabytkowych).

2. Instrumenty finansowe:

- środki własne zatwierdzone uchwałą Rady Gminy,
- dotacje,
- subwencje,
- dofinansowania.

3. Instrumenty społeczne:

- uzyskanie poparcia lokalnej społeczności dla programu poprzez sprawną komunikację,
- edukacja i tworzenie świadomości potrzeby istnienia i ochrony dziedzictwa kulturowego w lokalnej społeczności,
- współpraca z organizacjami społecznymi.

4. Koordynacja i kontrola

- gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania obiektów, prowadzonych pracach remontowych i konserwatorskich,
- utworzenie w ramach organizacyjnych Urzędu Gminy zespołu koordynującego realizację poszczególnych zadań wynikających z ustaleń programu opieki nad zabytkami.
- wewnętrzne okresowe sprawozdania z realizacji niniejszego programu.

13. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wójt gminy zobowiązany jest do sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami. Sprawozdanie to przedstawiane jest radzie gminy. Po 4 latach program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez radę gminy.

Do wykonania powyższego zadania utworzony zostanie zespół koordynujący, monitorujący niniejszy program poprzez:

- a) analizę i ocenę przebiegu realizacji,
- b) analizę i ocenę stopnia uzyskanych efektów.

Wykonanie sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji gminnego programu uwzględniającą:

- a) wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania programu opieki nad zabytkami,
- b) efektywność ich wykonania.

Dla założonych działań przyjęte zostaną m.in. następujące kryteria oceny realizacji programu:

- procentowy poziom wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansowa przyznanych dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy obiektach zabytkowych nie będących własnością Gminy,
- wartość pozyskanych środków finansowych na ochronę zabytków ze źródeł zewnętrznych,
- liczba planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniających ochronę dziedzictwa kulturowego,
- liczba szkoleń i konferencji propagujących wiedzę na temat dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba szkoleń dla nauczycieli w zakresie wiedzy z zakresu dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych,
- liczba publikacji, folderów i przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego,
- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

14. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

System finansowania zabytków został określony w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71–83a), jej podstawowym wyróżnikiem jest rozdzielenie pojęcia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Do ochrony zabytków odnoszą się wszelkie czynności władcze podejmowane w tym zakresie przez organy administracji publicznej, natomiast opieka nad zabytkami polegająca na utrzymaniu ich we właściwym stanie technicznym należy do właścicieli i użytkowników zabytków. Tak więc to na właścicielu spoczywa obowiązek właściwego zabezpieczenia i utrzymania obiektu zabytkowego oraz

prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku.

Biorąc pod uwagę specyfikę prac remontowych i konserwatorskich przy zabytkach, finansowanie opieki nad zabytkami zostało wpisane w ogólny system finansów publicznych. Dzięki temu właściciel lub posiadacz zabytku, tzn. osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wpisanego do rejestru zabytków jako „sprawująca opiekę nad zabytkiem” może ubiegać się o przyznanie dotacji celowej z budżetu państwa. Dodatkowo w trybie określonym odrębnymi przepisami dotacje przy zabytku wpisanym do rejestru mogą być udzielane przez organy stanowiące gmin, powiatów lub samorządów województw.

Sposób i zakres udzielanych dotacji został szczegółowo opisany w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Do najważniejszych zapisów należy określenie, na jakie prace można uzyskać wsparcie finansowe. I tak dotacja może obejmować nakłady konieczne na (art. 77):

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;

- 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- 16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7–15;
- 17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków mogą ubiegać się o ich dofinansowanie ze środków m.in.:

1. Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określa ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71-83a). Szczegółowe warunki i tryb udzielania dotacji określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r., poz. 1674 ze zm.).

Program operacyjny *DZIEDZICTWO KULTUROWE* realizowany jest w ramach corocznie ogłaszanych priorytetów. Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomości i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

2. Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Wydział Funduszu Kościelnego

Dotacje z Funduszu Kościelnego są udzielane na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Od 2019 r. wydatki na remont mogą obejmować również obiekty towarzyszące tj. plebanie, kancelarie

parafialne, organistówki, a w szczególnie uzasadnionych przypadkach remont i konserwację wyposażenia i wystroju obiektów sakralnych.

3. Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Wielkopolski. W ramach środków finansowych pozostających w dyspozycji Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków można ubiegać się o dofinansowanie:

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji;
- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji. Wniosek ten wnioskodawca może złożyć po przeprowadzeniu wszystkich prac lub robót przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków określonych w pozwoleniu wydanym przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

4. Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego, Departament Kultury

Dotacje udzielane są w ramach otwartego konkursu ofert na zadania publiczne Województwa Wielkopolskiego w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego - ochrona zabytków i opieka nad zabytkami. Z budżetu Województwa Wielkopolskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace lub roboty przy zabytku dostępnym publicznie, posiadającym istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe. Dotacja może zostać udzielona do 70% ogółu nakładów na prace lub roboty. W uzasadnionych przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową lub gdy wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, a także w sytuacji, gdy konieczne jest niezwłoczne podjęcie prac lub robót, może być udzielona dotacja do 100 % nakładów.

5. Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

w Poznaniu

Na zadania związane z ochroną i kształtowaniem przyrody. Pomocą finansową mogą być objęte działania konserwatorskie i adaptacyjne polegające m.in. na: pracach pielęgnacyjnych drzew i krzewów, usuwaniu drzew i krzewów (w tym samosiewów), po uzyskaniu stosownego zezwolenia, przygotowaniu gruntu pod nasadzenia, zakupie sadzonek roślin wieloletnich i ich nasadzenia.

6. Powiatu Tureckiego

Zasady i tryb udzielania i rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na terenie Powiatu Tureckiego określone zostały w Uchwale Nr LIV/342/2006 Rady Powiatu Tureckiego z dnia 24 października 2006 r.

Działania o charakterze strategicznym i ponadregionalnym mogą liczyć na finansowanie z funduszy europejskich, m.in. z zaplanowanych na lata 2021-2027, *Programu Infrastruktura i Środowisko, Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Wielkopolskiego oraz Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich.*

Wymienione źródła finansowania są wskazówką dla właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe informacje dotyczące rodzaju finansowanych zadań, uprawnionych wnioskodawców, trybu składania wniosków, kryteriów oceny i warunków rozliczenia można znaleźć na stronach internetowych instytucji udzielających pomocy finansowej.